

Přítomnost

ROČNÍK XIV

V P R A Z E 14. D U B N A 1937

ČÍSLO 15

Diktátoři se neodvažují mluvit pravdu

(Několik poznámek k vývoji sovětů.)

Dnešní Stalinova komunistická strana a Kominterny je v základech odlišná od strany a Kominterny Leninovy. Přelom nastal právě před deseti lety. Dříve byla ve straně vnitřní demokracie, projednání každé otázky dělo se vášnivými diskusemi, ve straně existovalo vždy několik frakcí, a zakladatel a vůdce nikdy nebyl ušetřen otevřených kritik. Tento stav skončil definitivně roku 1927, kdy Stalin dobyl většiny ve straně a své moci použil k bezohlednému násilnému potlačení oposice, poněvadž chtěl provést plán socialismu v jedné zemi a oposici považoval za zbytečné tříštění sil.

Vina a trest.

Stalinova komunistická strana a Kominterny je vybudována na základech totalitních, nepřipouštějících vnitrostranické demokracie a diskuse, na zbožnění a neomylnosti vůdce, v němž je soustředěn všechn rozum a síla proletariátu. Jeho referáty nejsou provázeny úvahami jiných, nýbrž jen bouřlivými ovacemi „moudrému a milovanému vůdci národů“ a zpěvem Internacionály. Každý pokus o sebemenší kritiku vůdceva mínění znamená nejméně mnohaletou nucenou práci a vyhnání ze strany s doprovodem nejběsilějších nadávček. Tento systém má své výhody, umožňuje soustředěné provádění úkolů, ale má ještě více nevýhod: je zdrojem stálého zahnívání celé společenské organizace.

Trestem za zrušení demokracie je izolace diktátora od skutečnosti. Všechny orgány diktatury odsopda nahoru klamou a žijí v sebeklamech, líčí věci nadřizným tak, jak je nadřizení chtějí mít, a ne jak jsou. To je průvodní zjev všech zemí fašistických, zrovna tak jako sovětské. Každý orgán diktatury zaměňuje přání za skutečnost proto, aby se udržel na svém místě. Nemůže ani jinak, poněvadž všichni ostatní postupují stejně. Kdyby i chtěl prosazovat pravdu, stane se sám obětí, bude z hnutí vymrskán jako panikář, likvidátor a lhář, poněvadž v systému organizované lži stává se pravda lží. Ovšem, celý tento systém je vydán neustálým otřesům, poněvadž čas od času tíha skutečnosti prolomí organizovanou zeď sebeklamu a pak nastávají ostré politické obraty, diktátor hledá vinníky, kteří fakticky nejsou ničím vinni, poněvadž jsou jen produktem poměrů, a po tomto otřesu nastává nové ukolébávání režimu v sebeklamech nových frází.

S o v ě t s k é s e b e k l a m y.

Ověřme si tento zjev na konkrétních případech, například z Kominterny. Na XVI. sjezdu ruských bolševiků referoval Stalin, že „dělnické demonstrace 1. srpna 1929 a 6. března 1930 ukázaly, jak nejlepší lidé dělnické třídy již se odvrátili od sociálních fašistů a přešli na stranu komunismu“. Jako zvlášť úspěšné země těchto demonstrací uvedl Československo a Německo a vyvodil z toho poučení o správnosti politické

linie, která neúprosným bojem proti sociálním fašistům vede k dobytí moci komunistickými stranami. A ukázal docela konkrétně na zem, která stojí v předvečer vítězné sociální revoluce: „Mysleti, že německá buržoasie bude moci zaplatiti v příštích letech dvacet miliard marek, a že pod dvojím jhem vlastní a cizí buržoasie žijící německý proletariát připustí bez vážných bojů a otřesů, aby z jeho žil bylo těchto dvacet miliard vymačkáno, znamená pozbytí rozumu.“

Stalin v zahraniční politice stal se obětí sebeklamu vlastní diktatury. Vzpomeňme si na „dělnické“ demonstrace u nás 1. srpna 1929. Nebylo zde vůbec žádných dělnických demonstrací, nýbrž jen obraz izolace komunistické strany od dělnických mas. Demonstrace byly nařizeny z Moskvy jako zkouška k změření sil. Funkcionáři napjali vše do posledních možností, aby zkouška dopadla příznivě. A výsledek námahy byl v tom, že jen neaktivnější členy strany dostali na ulice. Byly to hloučky 15—20 lidí, kteří vykřikli několik hesel, a vedoucí funkcionář, aby zachránil situaci, začal někde na rohu prázdné ulice mluvit a čekal, brzo-li se objeví policie, aby ho zatkla, poněvadž hromadné zatýkání funkcionářů mohlo být alespoň nějakým výsledkem této akce.

Tyto demonstrace ve skutečnosti neukázaly nic jiného, než nesprávnost celé taktiky Kominterny v Evropě, volaly po její revisi, po likvidaci nesmyslu o sociálfašismu. Ale místo toho jsme se dočkali pravého opaku. Jak mohli předáci sekci přiznat úplný nezdar této taktiky, když před tím všichni, kteří nezdar prorokovali, byli z Kominterny vyházeni, jako oportunisté a lotři, zaprodání buržoasii? Jim nezbyvalo, než v hlášení do Moskvy udělat z nezdaru veliký úspěch a kojiti se nadějí, že se to postupnělepší a že jejich přání, vydávané za skutečnost, bude přece jednou skutečností. K desítkám účastníků demonstrací se připsaly nějaké nuly, nadřizovaný úřad v Kominterně upravil desetitisíce na statisíce, a Stalin dostal na papíře situaci takovou, jakou si přál: revoluční. Úspěchy této politiky skončily vítězstvím Hitlera v Německu.

Stejný obraz sebeklamu poskytuje budování socialismu v jedné sovětské zemi. Vítězně vytrubované statistiky neustálého (což je konečně pravdou) a rapidního, bezpříkladného (což je zbožným přáním) vzestupu sovětské výroby jsou planá čísla sovětských činovníků, kteří rovněž vydávají přání za skutečnost. V dubnu 1931 slyšíme, že „kolektivizované zemědělství sklízí dvojnásobek toho, co před kolektivizací. „Poněvadž před kolektivizací roku 1927 činila sklizeň obiliny podle úředního údaje 728 milionů q, měla činit roku 1931 1.456 milionů q. Avšak Rémelle na základě úřední statistiky uvádí, že činila 978 milionů metrických centů. To byla statistika k témuž roku a proto musila uvádět zvýšení sklizně oproti roku předešlému a hlavně oproti dobám před kolektivizací. Avšak za rok, za dva se na toto číslo zapomene, a proto Molotov na sjezdu strany 1934 klidně uvádí, že sklizeň roku 1932 dala 698 milionů q obilí. Tedy o 30 milionů metrů méně, než před kolektivizací. Toto

číslo bude asi správne, pretože prvá léta kolektivizácie priniesla obecný pokles zemédeľskej produkcie. Musilo byt jednou uvedeno správne číslo, aby byl možný na papíre opét rapidní, bezpříkladný vzestup v letech následujících. A o rok později na sjezdu sovětu tentýž Molotov vykládá, že roku 1933 sklídili o 590 milionů pudů obilí více, než carské Rusko roku 1913, a roku 1934 byla sklizeň větší o 300 milionů pudů oproti sklizni předešlé. Ale sklizeň v carském Rusku roku 1913 činila podle Pokrovského 992 milionů q obilí. Připočteme k tomu Molotovův přírůstek 560 milionů pudů za rok 1933 a dostaneme číslo 1086 milionů q. A nyní vezměme do ruky úřední statistiku „SSSR v cifrách“ a vidíme, že toho roku činila sklizeň 898 milionů q.

Molotov pravděpodobně nemá čas k tomu, aby zkoumal čísla, jež mu dodají jeho tajemníci a příslušné komisariáty. A jak tajemníci, tak komisariáty vědí, že sjezdový referát musí vyznít optimisticky, musí vykázat úspěchy v budování socialismu, protože celé to vybudování je založeno na víře. A zrovna tak dobře to ví poslední člen sovětského aparátu. Mnohaleté zkušenosti ho poučily. A proto odspoda až k hlavám aparátu nemá nikdo odvahy podat střízlivě znějící zprávu o skutečnosti, nechce-li riskovat podezření ze sabotáže. Tak to tedy na papíre stále všechno klope v bezpříkladném tempu, které čas od času končí velkým ústupem na hospodářské frontě. Zjistí se, že celý průmyslový kombinát byl vybudován tak, že není k potřebě, že komisariáty dodržují bezpříkladné tempo v plánu výrobou bezcenného braku. Počne hledání vinníků, aby byli obětováni na uklidnění veřejnosti i vlastního svědomí. Jestliže to roku 1930 byli bělogvardějšti záškodníci, spojení s Francií, která připravovala zničení sovětu, jsou to dnes trockističtí záškodníci, spojení s Německem, které připravuje zničení sovětu. A věci běží dál starým tempem a v nových frázích.

V posledním projevu Stalinově zrcadlí se všechna tato fakta jako svět v kapce vody. Jestliže byl tímto způsobem nucen veřejně vystoupit proti produktům své diktatury, tedy je to projevem toho, že ocelová tíha faktů provalila opét organisovanou zeď sebeklamu.

„Malý sovětský člověk“
se objevuje.

V Stalinově řeči po prvé slyšíme výraz: „malý sovětský člověk“. Tento výraz má hluboký společenský obsah. Malý člověk může existovat jen v třídním protikladu k velikým, vládnoucím. A Stalin dnes, v dvacátém roce existence sovětu, velmi ostře vytýká vedoucím svého aparátu, že se chovají „necitelně vůči lidem, obyčejným členům strany, nevědí, jak se jim daří, jak se vyvíjejí“. Nabádá je, že musí „naslouchat hlasu mas, hlasu obyčejných členů strany, t. zv. malých lidí, hlasu lidu“. To je velmi podivné v zemi sovětu, o které už dvacet roků slyšíme, že tam není vůbec t. zv. malých lidí, protože se stali vládnoucí třídou, a hlas lidu že je hlasem suverénní moci, protože sovětský aparát je pouze výkonným aparátem moci lidu, jeho vlády. Ale jak může byt aparát necitelným ke své vládě, jak může neslyšet hlas své vlády? Není jasno, že, kdyby něco z těch frází o suverénní vládě lidu bylo pravdou, nemůže Stalin vytýkat funkcionářům svého aparátu necitelnost vůči lidu? Každému, komu víra ve zjevení nezastřela docela

možnost myslet, musí byt jasno, že se jedná o výtky byrokratické vládě nad lidem.

Stalin mluví dále o tom, že ve vládnoucí třídě sovětské byrokracie vyvinula se atmosféra „omamujícího sebezbožňování, spokojenosti, parádních projevů a hřmotné sebechvály, vychloubačnosti, nálady úspěchů nad úspěchy, vymoženosti nad vymožeností, domýšlivosti a přečňování vlastních sil, jakož i podčňování sil nepřátelských“. Ano, velmi správně, ale kde mohou takové nálady vzniknout? Jen ve vládnoucí, nad pracujícími postavené třídě a to jen za určitých podmínek: když tato třída vládne monopolně, absolutisticky, beze strachu před kritikou a kontrolou. A tyto nálady jsou neklamným znakem zahňívání vládnoucí třídy.

Vše, co Stalin v novém projevu řekl, slyšeli jsme již před tím v ostřejší formě. Ano, to vše jsme již slyšeli před tím od trockistické oposice. Není to po prvé, kdy Stalin používá zmírněných výrazů oposice v řeči do vlastních řad. Po zdrcení trockismu a Bucharina roku 1928 nařizuje sebekritiku ve straně, očistění sovětu od byrokratizmu a zavádí dělnické šéfovství nad závody. Avšak za devět let se objevuje nutnost zdrtit trockismus ještě ostřejšími prostředky a znovu promluvit zmírněnými výrazy oposice do vlastních řad. Není to příznačné, nesouvisí trockismus s vnitřními poměry sovětu? Nejen že souvisí, on z nich přímo roste. To konečně při tomto průlomu organisovaného sebeklamu vidí i Stalin a otevřeně doznává, že „politika mnoha soudruhů opatruje trockistům rezervy ve straně“. Ale tímto přiznáním zesavuoval vše, co tak pracně předstírala sovětská justice, která v procesech s trockisty dokázala, že nemají vůbec půdy v domácích poměrech, nýbrž že jsou jen a jen a jen bídáky, placenými cizí špiónážní službou. Celý, tak pracně sháněný důkaz vyvrací na konec Stalin.

Diktatura — vláda lži.

Vidí a kárá, ale nemůže sám přestoupit kruh sebeklamu. Jedním a týmž jazykem, kterým používá zmírněných výrazů oposice, volá rozhodleně, že proti trockistům „neplatí dnes staré metody diskuse, nýbrž nové metody vymýcení a rozdrčení“. Chce rázným vystoupením proti svému aparátu odstranit vše, co skýtalo trockismu živnou půdu v masách, a současně při tom fysicky, krvavě vyhlazovat trockismus. Ale to je jen opakování roku 1928, které nemůže vést jinam, než k novému, hlubšímu zabřednutí. Nelze dočítit zlepšení poměrů přiznáním pravdy některým výtkám oposice a současně žádat krvavé její vyhubení. Neboť pro sovětského byrokrata bude každá kritika jeho činnosti trockistickou, každá oposice bude zasluhovat smrt, a celé, byt i sebezbožňování, vystoupení Stalinovo přinese prakticky jen to, že se byrokraté budou vychloubat počtem kampaní proti vychloubačnosti. Stalin plaší stíny diktatury, ale její stíny nelze zaplašit, dokud diktatura trvá.

Jeho vystoupení nepřinese ani užitku, osvěžení zahraničním sekcím. Tyto sekce by mohly prospěchu sovětu přinésti velmi mnoho, kdyby nebyly právě tímto totalitním režimem usměrněny na církve. Představme si, co by bylo, kdyby se kdokoli z československých komunistů odvažil napsat o „vychloubačnosti, domýšlivosti sovětské byrokracie, o atmosféře sebezbožňování, parádních projevů a hřmotné sebechvály“. Konečně lze si to představit, protože to zde již bylo.

Tisk sekci okamžitě a bez diskuse i důkazů by udělal ze smělce „bídneho zaprodance buržoasie, trockistického padoucha, pomlouvajícího v zájmu fašismu sověty“, a některý vysoce vzdělaný člověk by napsal do revue „Praha—Moskva“ plamenný protest proti takovému zlehčování spojeneckého státu. Ale když jim to nyní řekl Stalin, tak tentýž vysoce vzdělaný člověk bude velebit jeho geniálnost, poněvadž on všechno svým bystrozrakem prohlédne a rázně zakročí. A na takovém stupni hrbatosti jsou všechny sekce, pokud ještě kde nějaké existují.

Evropa a světový mír potřebují opravdu vnitřně silného Sovětského svazu. Ale není vnitřní síly tam, kde diktatura musí žít ze sebeklamů. Ať má Mussolini sebelepší snahy převychovat svůj lid, sto hrdinných řečí a pokusů zvrátí jeden panický útěk italského vojska na frontě. Každý sebeklam je určen skutečností ke krachu. André Gide prospěl více sovětům než tisíce byrokratů snících v sádle sebezbožnění. Proto více, poněvadž řekl o sovětech pravdu tak, jak ji sám chápal. A jen tlak pravdy může zachránit sověty od nebezpečí zhnití v byrokratické lži. Bojovat proti této lži všemi prostředky je úkolem všech skutečných přátel sovětů. Neboť lež je větším nepřitelem sovětského státu, tak nutného dnes k udržení míru v Evropě, než Japonsko s Německem dohromady.

V. Borin.

poznámky

Co se dalo v Bělehradě

Pařížský tisk se za celých těch málem už dvacet let ničemu nenaučil a nic nezapomněl. A my jej také stále ještě čteme jako evangelium. Jako bychom dávno nevěděli, že nepředstavuje ani francouzský národ, ani francouzskou vládu. A dnes vládu Blumovu méně, než kdy kterou jinou. Pařížský tisk je velmoc sám o sobě. On je hlavně odpovědný za nezdar politiky Briandovy a také celého Locarna, on zavinil vzájemnou nedůvěru Francie a Německa po válce, marnost odzbrojovací konference a neplodnost Společnosti národů. Má svým dílem na svědomí i příchod Hitlerův, svou známou teorií, že každé Německo je stejné, že všichni Němci jsou stejní.

Pařížský tisk neuvítal již zrození Malé dohody příliš nadšeně, poněvadž její snaha, starati se o sebe a po svém způsobu, zdála se mu podezřelá. Poslední poplach s rozkladem (nebo ještě něčím horším) Malé dohody, ztropil také on. O politice páně Stojadinovičové může si ovšem každý myslit co chce. Není jistě žádný formalista, ani idealista. Hledí vždy na praktický efekt, okamžitě věcné výsledky, ale nikdo nemá práva považovat jej ani za zrádce, ani za hlupáka. Jeho politika, právě tak jako jeho řeč, zní docela otevřeně: ano, ano, ne, ne. Je jasná a určitá, není v ní rozporů, ani dvojsmyslů a zámlk. Řekl, že sjedná s Itálií za určitých podmínek — a když viděl, že tyto podmínky mohou být splněny, sjednal ji. A řekl také, že nemá už smysl sjednávat smlouvy o vzájemné vojenské pomoci, když je zřejmo, že na válčení se nepomýšlí, nýbrž naopak, hledá se nová rovnováha a stabilita, manévruje se už pouze o nejvýhodnější kompromis.

Je možno dělat jedno nebo druhé. Přípravovat válku nebo mír, ale ne obojí zároveň. Britská vláda ujišťuje, že její velkoképe zbrojení nemá naprosto ráz bojovný. Nikdo nepochybuje, že Anglie, jakmile nahradí nejhorší nedostatky své výzbroje, čili skončí první etapu svého pětiletého programu, navrhuje spolu se Spojenými státy a Francií neméně velkoképe plán odzbrojovací. Bylo by věru nesmyslné sjednávat na jedné straně středomořské gentlemen's agreement a propouštět Belgie ze závazků vzájemného obecného ručení, a na druhé straně v Malé dohodě a s Malou dohodou vojenské spolky nově zavádět. Stojadinovič odmítá francouzský návrh hned, jak se objevil na podzim v „Tempsu“, tedy dávno před tím, než se mu podařilo sjednat úspěšný pakt s Itálií. Při

tom týž „Temps“ napsal v jednom z posledních čísel zcela správně, že Francie žádný takový návrh nepodala. Objevil se veřejně právě jen — v jeho sloupcích. Možno tedy říci, že byl podán nanejvýš oficiálně.

Je to jeden z četných pokusných elaborátů kanceláří na nábřeží d'Orsay, kde klasická rutina nacionalistických kabinetů vládne ještě jako za nejkrásnějších dnů Millerandových, Poincaréových a Barthouových. Vláda lidové fronty nechce s tím mít nic společného, ale ve Francii, stejně jako v Anglii, zemích staré politické kultury, třeba stejně, ne-li více, dbáti v oboru zahraniční politiky těchto pomocných stálých kabinetů — zvláště, když mají k dispozici, jako je tomu v tomto případě, několik těžkých děl a ostrých dělostřelců novinářských. Pro tuto, vpravdě kabinetní francouzskou politiku, představuje Bělehrad porážku. Porážku snad zdravou, která bude úspěchem Francie samotné a její lidové a mírové politiky, představované tak, jako dosud nikdy vládou a osobností Blumovou. Jugoslavie právě tak, jako oba její malodohodoví partneři, nemá nejmenších sympatií pro fašismus, a Stojadinovič bude podporovat italskou expansi právě tak málo, jako my expansi německou. Dynamická Itálie také je a zůstane pro naše jižní spojence právě tak nebezpečnou, jako pro severní spojence jest a zůstane dynamismus německý. Ale to neznamená, že proti těmto velkým sousedům musíme ležet stále v zákopech. Kdo chce mír, musí jej chtít vědomě a důsledně. Prach třeba mítí ovšem vždycky v suchu, ale zacházet s ním opatrně a zbytečně s ním nehýbat. Nyní je tu doba mírových jednání. Malá dohoda se na ni zařizuje, a je dobře, že se to v Bělehradě dokumentovalo před celým světem a zejména, že se tu dokumentovalo, že tuto politiku dělá Malá dohoda celá, každý zvláště a všichni dohromady. Jest jen zapotřebí, aby se nezůstalo při manifestaci, nýbrž aby to bylo vidět všude i na politice. To jest nejen v Bělehradě — a snad v zápětí v Bukurešti — nýbrž zároveň také v Praze.

Rudolf Procházka.

Statečnost v demokracii

V Bruselu změřila síly myšlenka klidné, demokratické součinnosti s fašistickým křiklounstvem. Na štěstí pro Brusel, Belgie, Evropu i pro nás utrpělo křiklounství rozhodnou porážku. Je to příznak toho, že zběsilá propaganda nebude prostředkem rozhodujícím výhradně, také toho, že opojnost hesel proti lidské svobodě už vyprchává.

Degrelle si nevymyslel špatně svou partii. Jeho úspěch v Bruselu by měl veliký psychologický vliv na celou zemi. A v Bruselu byla pravděpodobnost úspěchu nejvyšší. V místě nejhustšího osídlení se dají rozehrati nejúčinněji i všechny druhy masové agitace, ve velikém městě je také největší počet oněch tékavých voličů, silně podléhajících náladě, a oně „patologické ssedliny“, která jde ochotně za nejchvástavějším dohodruhem. Jestliže se manévr nezdaří, jsou tu vážné příčiny. Degrelle zajistě nezanedbal ničeho.

Nelze rozbírat všechny složky van Zeelandova vítězství. Podobá se pravdě, že opadávání hospodářské krise je ze složek nejsilnějších. Působily i viditelné nezdarly diktatur, rozhodný zákrok bruselského arcibiskupa a důkazy o zahraničních duchovních i hmotných protektorech Degrellových. Ale zvláště si třeba povšimnouti pevného vystoupení van Zeelandova. Van Zeeland se postavil jako šéf vlády mužně a důsledně proti pokusu vzbuditi zdání vládní slabosti. Na jeho mužnou ochotu nésti osobní odpovědnost za vlastní dílo, odpověděl Brusel dokonalým souhlasem.

Demokratická hotovost k odpovědnosti dostává pěkné potvrzení také u nás. Už úspěchy ministra Nečase, jenž se nebál mezi voliče v krajích nejhůře dotčených hospodářskou pohromou, svěřily o tom, že odhodlaním k demokratické rozpravě se dá velmi působivě čelit demagogii. Bylo u nás dost lidí, které „Henlein ante portas“ bylo by s to postrašit. Ale zatím se dohodli němečtí aktivisté s koalicí na rozumném úvodu k dobrému soužití národů v republice. Mnozí čekali zvědavě, jiní nedůvěřivě a někteří se škodolibostí, jak přijme náš německý lid dohodu.

Přijal ji dobře. Zprávy o schůzích mladých německých aktivistů mluví o zřejmých úspěších. Zejména cesta poslance Jaksche po severních Čechách je řadou velikých schůzí, s pozorňou účastí voličů Henleinových, s rostoucím zájmem o výsledky vládních německých stran a s upadající chutí rušit a rozbíjet. Poslanec Jaksch dovede mluvit velmi tvrdě do svědomí těch, kdo podleli kouzlům pašované totality. A při tom mluví strážlivě, nezastírá různých potíží, mluví pravdu.

A tím, že agituje strážlivou pravdou, vyhrává. Máme-li to vysvětliti způsobem nejsrozumitelnějším kádrů henleinovských voličů, totiž vojensky: mluvě pravdu, nutí protivníka, aby vedl boj v terénu a prostředky, které jsou pro něho nejvhodnější.

Stojí za zvláštní zmínku jeden nedávný Jakschův projev. Mluvil v sociálně demokratickém klubu „Nová svoboda“ o potřebě socialistické iniciativy. Velmi upřímně a pronikavě podrobil kritice jistou váhavost, zastaralost a nepružnost demokratického socialismu. Dovedl opustit ztuhlé doktrinářství, jež tolik vadí právě v německé sociální demokracii. Žádal světovou koncepci, časovost, dobrou přípravu, průbojnost, našel však slova pro potřebu součinnosti se zemědělstvím, věnil své podněty dobře do potřeb republiky. A dovedl říci také vážné napomenutí Čechoslovákům, aby neulpívali pohodlně na tom, co nám formulovali tak skvěle Masaryk a Beneš, aby pracovali tvořivě dále. Tedy odvaha k pravdě i do vlastních řad.

Závěr z belgického i našeho příkladu nemusí být obšírný. Oba nás utvrzují v přesvědčení, že demokracie neřekla ještě světu své poslední slovo. Vidíme, že vítězí tam, kde dovede rozvinouti se své podstaty své síly. Je-li diskuse, je také příkazem k vlastnímu názoru a k odpovědnosti za něj. Velebí-li protidemokraté udatnost ve výkonu rozkazů vůle, většinou také jen odvozené, mohou jim demokraté odpovědět statečností osobního přesvědčení. Ani demokracie se neobejde bez lidí odhodlaných. Má-li je, nemůže podlehnouti.

Stalinova řeč

29. března byla v ruských listech uveřejněna Stalinova řeč, promluvená na schůzi ústředního výboru strany dne 3. března. Proč toto pozdější téměř o celý měsíc? Šlo zřejmě o rozpaky před cizinou. Neboť Stalinova řeč obsahuje tak závažná fakta v smyslu vnitropolitickém, to jest taková fakta, v nichž se odhaluje stav vládního a hospodářského ústrojí, že se otázka uveřejnění řeči nemohla obejít bez rozpaků.

Celá řeč Stalinova je věnována vnitřnímu nebezpečí. Stalin začal svou řeč konstatováním, že „škůdcovská a rozrušitelsko-vyzvědačská činnost agentů cizích států zachvátíla tou či onou měrou všechny a nebo téměř všechny naše organizace jak hospodářské, tak správní, a tak i stranické“. Konstatování nemálo závažné!

„Za druhé,“ praví Stalin, „agenti cizích států a s nimi i trockisté pronikli nejen do řadových organizací, nýbrž i na některá odpovědná místa. Za třetí, stranické ústrojí neumi tyto nepřátele rozpoznat, selhává v bdělosti, svým pocitem jistoty a shovívavosti pomáhá nepřítelům pronikat na odpovědná místa.“ To jsou tři nesporné skutečnosti, které plynou z referátu a z diskuse. Jim věnoval Stalin celou řeč, která u Stalina je vzácným zjevem.

Stalin nemluví často. Není to Lenin, Trocký nebo Zinověv, kteří písmem i slovem mluvili o každé otázce sovětského vývoje. Pro Stalina by byla metoda Leninova nebezpečná. Stalin nechává mluvit jiné a pro sebe nechává možnost korigovat politiku, kterou u svých spolupracovníků podnítil, když se dospělo k nebezpečnému zákrutu v této politice.

Poučnější než řeč Stalinova jsou pro poznání nynějšího stavu hospodářského a správního referáty samy a diskuse. Tak Mežlaur, nástupce na věčnost odešlého Ordžonikidze, komisaře pro těžký průmysl, pravil: „Sabotáž se projevuje ve všech základních odvětvích sovětského průmyslu, v chemické výrobě, v metalurgii, ve výrobě motorů a lokomotiv a dokonce, jaký úžas, v průmyslu zbrojním.“ V elektrárenském průmyslu byla ztráta energie, způsobená sabotáží loňského roku, 12 milionů KW. Jeho náměstek Zavenovín (nástupce popraveného Pjatakovy) pravil, „že sabotáž způsobila ohromné škody těžkému průmyslu a podryla výrobu“.

Stalinova řeč nepovídá nic o tom, jaký rozsah má sabotáž, říká jenom povšechně, že je jí zachváčeno všechno. Nelze si učinit představu o skutečných škodách podle Stalinovy zobecňující formulky. Zdá se jen jako by rozvráceno bylo všechno.

Zveřejnit Stalinovu řeč znamená vykřiknout tuto skutečnost do světa. Neuveřejnit bylo by ještě horší. Nechal by to místo pro nejjantastičtější dohady. Všichni přece vědí, o čem se v plénu jednalo. Proč se neuveřejňuje Stalinova řeč? A naopak, musil Stalin o věci mluvit? Nemohl dát mluvit jen

ostatním? Ano, tak vážný je nynější zákrut, že Stalin musil promluvit. A třeba dobře vědět, co.

Stalin rozbírá především příčiny toho, proč se sabotáž a škůdnictví mohly rozvinout za okolností tak úspěšného budování hospodářství. (Stalin je nyní již skromnější v terminologii „budování socialismu“. Praví už jenom, že jsme vybudovali „podstatnou část socialismu“). Škůdnictví, odpovídá Stalin, mohlo se tak rozvinout právě pro tyto úspěchy. Vzniklo jakýchsi šest vad, které uspaly bdělost ústrojí. Těchto šest vad, proti nimž se Stalin chystá do boje, musíme poznat.

Především je teorie, že s úspěchy socialistickými odumírá nebezpečí třídního nepřítele. Do nedávna to tvrdili sami všichni přívrženci Stalinovi. Za druhé je to nebezpečná teorie, že ten, kdo dobře pracuje, nemůže být škůdcem. Zdá se, že po procesech, provedených s Pjatakovem, Serebrjakovem atd., kteří deset let pracovali pod Stalinovým vedením na nejdůležitějších místech, se Stalin brání proti veřejnému mínění, že úspěchů hospodářských bylo dosaženo právě v době, kdy tito lidé byli na odpovědných místech pod přímou kontrolou ústředního výboru. O tom Stalin mluví podrobně: „Povšechné vykonání hospodářského plánu v jednotlivých lidových komisariátech neznamena ještě, že plány se vykonaly ve všech odvětvích a někdy velmi důležitých. Naopak, skutečnost mluví o tom, že mnohé lidové komisariáty vykonaly, ba překonaly sumární plán, avšak soustavně nevykonávají plány v některých důležitých odvětvích národního hospodářství.“ Stalin po prvé vyslovil problém, který vyslovil Trocký v kritice výsledků první pětiletky: problém nekoordinovanosti hospodářského budování, překrotnosti, která za sebou povleče největší škody, ba krizi, kterou nebude lze zdolat.

Čtvrtá teorie týká se přecenění stachanovského hnutí. Pátá a šestá intrik trockistů, zejména v mezinárodním rozsahu. Stalin přímo jmenuje trockisty norské, francouzské, německé, americké a oznamuje, že v boji proti současnému trockismu třeba teď metod nikoli starých, metod diskusních, nýbrž „metod vyplnění a rozbití“.

Tato formulace úkolů, jak je Stalin vytkl, dopadá plnou silou na — ústrojí strany. Je zcela jasné, že „boj proti šesti teoriím“ znamená nový boj vnitř stranického ústrojí.

Se zpožděním asi sedmi měsíců potvrzuje se slovy Stalinovými naše konstatování, které jsme v tomto listě učinili o procesu se Zinověvem; dnešní sovětská vláda nezačíná proces jen se Zinověvem, nýbrž s tisícerými a desetitisícerými škůdci, sabotážníky, atentátníky v celé zemi. Nebude stačit popravít Zinověva, Kameněva a desítky jiných. Bude třeba „vyplnit a rozbit“.

Nějaký předsudek nebo ostych bránil sovětům uveřejnit Stalinovu řeč — první řeč po vykonaném malém zúčtování — hned když byla promluvena. Konečně se tedy boj vyhlášen veřejně. Něko si myslil, že po malém zúčtování se starými bolševiky nastane éra demokratické ústavy. Nikoli. Nastává vyhlášení boje. S ostychem, s malým prodlením, ale s rozhodností železnou. Nastává příležitost pro civilisovaný svět patřit na to, co se bude dít v sovětské zemi.

V. B.

Práva a povinnosti odborářství

Exekutiva veřejných zaměstnanců zřídila vlastní komisi pro reformu veřejné správy. Její vedení svěřila docentu dru Klimentovi. Předsednictvo Exekutivy si dalo vysvětlit od dra Klimenta jeho pracovní program, v některých věcech dosti odlišný od dosavadních názorů předsednictva. Uznalo většinou jeho důvody a uložilo komisi, aby se co nejdříve dala do práce. Veřejnost čeká právem, že předsednictvo Exekutivy se přičiní, aby zřízení komise nezůstalo agitačním heslem. Máloco je v tak dokonalém souladu zájmů veřejných i zaměstnanců jako jasnost o tom, co je v reformě veřejné správy pouhým heslem a co živou nezbytností. Máloco je tak častou částí projevů a resolucí. Máloco se dostává z těchto obecných požadavků do konkrétního řešení.

Ale ať dopadne záměr Exekutivy jakkoliv, je zajímavým dokladem, jak se odborářství pomalu propracovává k novému poslání. Odborářství totiž do hospodářské krise většinou vězelo psychologicky v dobách předválečných. Tehdy byly odborové organizace instituce v nejlepším případě jen trpěné, někdy pronásledované. Tato politická situace a bídná úroveň ochranného zákonodárství vtiskly ráz předválečné činnosti odborářské: byla převahou rázu ochranného a obranného. Konec války však přinesl odborářství v demokratických zemích změnu od základu. Bylo uznáno za rovnocennou

složku obecné politické skladby. Z toho plyne nejen možnost, ale přímo povinnost činné a kladné účasti v řízení veřejných věcí — a jako podmínka: připravenost na tyto úkoly. Popřevratová konjunktura, doplňování ochranného zákonodárství, někdy i neblahé následky komunistického rozkladu byly hlavní příčiny, proč odborářství upřelo i po převratě na předválečných pracovních metodách, v podstatě negativních.

Teprve hrozné spousty hospodářské krise ukázaly přesvědčivě, že sebelepší ochranná opatření jsou málo platná, je-li v rozvratu celé hospodářství. Hlavní sociální svízal dneška, nezaměstnanost, je otázkou především hospodářskou, otázkou ochrany a pomoci až ve druhém sledu. Tu je nejjasněji vyčtena potřeba, aby se zaměstnanci a odborářství jako jejich legální představitel, účastnilo činně a tvořivě při rozhodování o obecných věcech politických. Jsou-li tu hospodářské věci nejdůležitější, nejsou jediné. Vše spolu souvisí v organizační společnosti. Chyba zde brzdi dobré činy onde. Tak je tomu i s nynějším stavem veřejné správy. Žádá-li tedy právem odborářství, aby se dbalo jeho hlasu při pospolitém rozhodování, ptá se ostatní veřejnost stejným právem, jakým že podílem hodlají přispěti odborové organizace k zdárnému vyřízení společných nesnází.

Poesie a próza

Dr. Meisner promluvil neobyčejně vzletně o významu nejvyššího správního soudu jako záštitě občanů před nezákonnými rozhodnutími úřadů: jak jest to krásné, že jednotlivci jsou chráněni ve svých právech i vůči státní správě, jaké nádherné palladium demokracie uprostřed diktátorských režimů — poslanci byli nadšeni, hlučně tleskali, demokratické nadšení vane sněmovnou. To jest poesie.

A nyní próza: vláda provedla vládním nařízením určité srážky i z platů soudcovských; našli se jednotlivci, kteří se domáhali plné výplaty, protože srážky jsou nezákonné, když ústava přímo stanoví, že soudcovské platy se upravují jenom zákonem. Šli až k nejvyššímu správnímu soudu, ten jim dal za pravdu a vyřkl, že tyto srážky jsou nezákonné. A co se stalo potom? Přestaly snad tyto srážky? Anebo byly snad dokonce již dříve neprávem sražené částky vráceny? (To by se asi bylo stalo v staré rakouské monarchii — bez vzletných slov o demokracii!) Nikoli! Ani jedno, ani druhé. Soudcové si podali hromadné žádosti o vrácení neprávem sražených peněz — ty se nevyřizují. Jaký bude asi konec?

Jak naši demokracii známe, takový: Vláda předloží, sněmovny usnesou a prezident potvrdí zákon se zpětnou platností, který neprávem učiněné srážky dodatečně legalisuje; se zpětnou platností, a soudcové se dozví, že to, co jim podle výroku Nejv. správního soudu patří, jim vlastně nepatří. Všichni poslanci, včetně dr. Meisnera, pro tento zákon zvednou ruce, kterými tleskali vzletným slovům o tom, jaká jest to krása, když subjektivní práva jsou chráněna proti libovůli — a poškození budou moci přemýšlet, jak jest to krásné, být chráněni proti libovůli správy a jaká akademická výhoda je v tom, že na ně musí přijít sám parlament se zákonem se zpětnou platností. Kdo ovšem neporozumí této útěše, ten si bude myslit své o všech zvučných frázích a o celé té gymnastice se slovem demokracie.

Zbývá pak něco z té ochrany? Zbývá: když berní správa předepíše nějakému bohatému pánovi v intencích zákona dané nebo poplatky a podaří se mu přece se prošourat hezky po okraji nějakých formalit a uniknout věcně odůvodněnému placení — to manko zaplatí totiž pak ti druzí, kteří se svými příjmy takové divy dělat nemohou — tu můžete být jisti, že zádný zákon se zpětnou platností se nepokusí takové věci sanovat; to by bylo hned pokřiků o trpící demokracii!

Vypadá to tak, jako by nejvyšším povoláním demokracie bylo chránit ty plnější peněženky.

Protiplynové masky

Děti jsou očkovány proti neštovicím; toto očkování jest povinné a bezplatné; jistě by dnes nikoho nenapadlo, aby tato obrana dětí proti nebezpečí neštovic byla svěřena soukromým podnikatelům; dospěli jsme prostě k poznání, že jde o veřejný zájem, který musí být vykonáván jako veřejná sociální služba.

Není potřeba strašit, ale může nastati situace, že každý z nás bude potřebovat protiplynovou masku. Jejich výroba jest v rukou soukromých podnikatelů, a i když snad bude

staráno o kontrolu, budeme konec konců odkázáni na soukromé podnikatele, čemu dají přednost, zda podnikatelskému zisku či službě celku. Uvažuje se o tom, že každý z nás má mít protiplynovou masku. Hezké vyhlídky to nejsou, ale bude-li výroba protiplynových masek ponechána soukromému podnikání, bude to znamenati zajištění objednávky za desítky a sta milionů Kč; bude to znamenati zajištění výroby bez rizika.

Volá se po postátnění zbrojařského průmyslu. Najde se mnoho důvodů svědčících pro, ale zbrojařský průmysl, i když veřejně nevystupuje, najde dosti možností, aby diskusi o postátnění zbrojařského průmyslu udržel v rámci platonických diskusí. Výroba protiplynových masek teprve začíná, a hlavní výroba by nastala tehdy, až by každý z nás musil mít svoji masku. Bylo by dobře uvažovati střízlivě a klidně o postátnění aspoň této části výroby. Různé články o jakosti protiplynových masek, spory kolem Fatry, to vše svědčí o tom, že toto podnikání příliš si hledí svého zisku, snahy zmocnit se dodávky, a méně si hledí veřejných zájmů. Nepracujeme pro zájmy zisku soukromému podnikání tím, že budeme opakovati tvrzení o tom, že stát nedovede podnikat, že nedovede vyrábět. Státní podnikání má své bolesti. To je pravda. Ale jistě při dobré vůli a snaze by bylo možno odstraniti tyto závady státního podnikání; veřejné zájmy by měly býti obstarávány veřejně, k prospěchu všech ne pro zisk několika jednotlivců, kteří jsou rádi, jak se všude mechanicky opakuje: stát nedovede podnikat.

V. G.

Radové

Každou chvíli na schůzích, v tisku a i v rozhlasě si brousí lidé vtip na pánech radech. V tomto podání radové jsou státní úředníci, kteří za nic nedělání berou v úřadech velké platy; jsou to lidé, kteří si zakládají na svých titulech; jejich ženy jsou — podle tohoto podání — domyšlivé na titul svého muže. Jest to ukázka, jak primitivně se mnozí dívají na tak důležitou věc, jako je státní administrativa. Tu věc tak důležitou nevyřídíme nadáváním na rady. Nechtěl bych říci, že v státní administrativě jest vše v pořádku. Jest to jako všude jinde: vedle dobrých úředníků jsou úředníci špatní. To však nemůže býti důvodem, aby státní úřednictvo vyšších kategorií bylo stále vysazováno jen posměchu.

Podívejte se: jsou dělničtí sekretáři, kteří jsou krajně neoblíbeni. Nahoru služebníckují a dolů poručníckují. Máme snad proto mluvit s despektem o všech tajemnicích dělnického hnutí? Jsou novináři, kteří dělají velmi malou část svému stavu. To nám nebude vaditi, abychom byli stále přesvědčeni, že novinářství je krásné povolání a že mezi novináři jest mnoho lidí, kterých si můžeme plně a dobře vážiti. Jsou-li plevy mezi státními zaměstnanci, jsou-li plevy mezi vyššími státními úředníky — snad odborovým radou počínaje a sekčním šéfem konče —, jsou to zjevny, které státní zaměstnanec velmi málo těší. Ale jsou-li špatní lidé mezi byrokracií, mají na tom velký kus viny i ti, kteří kritizují: politické strany. Nemá parlament — poslanci a senátoři — nejen možnost, ale i povinnost sledovat práci byrokracie a zjišťovat, kde to neklope v zřízení a v lidech? A není mnoho nezdravého v byrokracii právě proto, že úředník, který má legitimaci politické strany, který má známé v politických stranách, má — i když není právě nejpilnější — přednost před jinými, kteří pracují? Nemáme často špatnou byrokracii jen proto, že právě ti špatní v ní jsou si vědomi toho: já mám za sebou politickou stranu, mně se nemůže nic stát?

Je to zejména socialistický tisk, který často píše o radách a proti nim. Bude jistě dobře, budou-li radové kritizováni tam, kde toho zasluhují. Ale není dobře, aby byli kritizováni pausálně. Socialistické strany až dosud nedělaly dobrou personální politiku ve státní administrativě. Nedovedly pochopiti dobře, že stát potřebuje i dobré vyšší úředníky, že ti radové nemusí býti jen lidé, kteří za nic nedělání berou velké peníze. A ruku na srdce: kolikrát ten rada, o kterém se mluví tak z patra a pohrdlivě, má pouhý zlomek příjmů, co mají lidé, které nevynesly po převratu jejich skutečné zásluhy a schopnosti, ale ten velký proud, který nejen hnul světem, ale vynesl nahoru i — plevy?

Byl jsem v těchto dnech na jedné plenárce. Referent z ústředí mluvil dobře; ale i na ty pány rady se dostal. Na té plenárce se volil důvěrník. Byl zvolen — většinou dělničtími hlasy — vrchní odborový rada. To proto, že ti lidé, kteří volili, věděli, že titul nedělá člověka, ale znali také toho vrchního odborového radu; věděli, že to dobře cítí, dobře myslí. Nestarali se o ten titul; ale řekli: dobrý člověk.

V. Gutwirth.

politika

Hubert Ripka:

Fakta mezi Československem a Třetí říší

III.

S cizím státem o národnostních otázkách nejdáme.

Toto úsilí nemá větších úspěchů než kampaň o naší bolševisaci. President Beneš prohlásil 19. srpna 1936 v Liberici:

„Podle obecně uznaného mezinárodního práva národnostní otázky jsou pro všechny státy bez výjimky vnitropolitickou záležitostí. Na této zásadě bezpodmínečně trvá také Československo, podle ní dnes postupuje a bude postupovat bez jakékoli změny i v budoucnosti. Proto žádný evropský stát nemá práva vměšovat se do těchto otáze k, a Československo jako suverénní stát, který je si plně vědom své důstojnosti a svého práva, to také v žádném případě nestrpí. Jediný vliv z ciziny, který nám stát v těchto věcech připouští, je kontrola Společnosti národů. Tuto chce v každém případě respektovat. To ovšem platí také pro druhé státy a vlastně pro všechny státy... Nepřipouštíme žádného jiného tlaku, žádného jiného zásahu v právním ani politickém ohledu, a proto nemůžeme s nikým jiným vyjednávat o našich národnostních otázkách.“

Naděje, kterou tehdy president vyslovil, že „Československo rozřeší své národnostní problémy na své vlastní cestě a podle své vlastní metody“, brzo se potvrdila. 18. února 1937 ministerský předseda dr. Hodža dojednal konkrétní dohodu s aktivistickými Němci, která podle vlastní československé metody úspěšně upravuje potřeby německého lidu v Československu. Dohoda byla ovšem ostře odmítnuta sudetoněmeckou stranou, a z Německa otevřeně se vyslovila nelibost, že se nejedná s Henleinem. A to se počíná rozpoznávat i v nedostatečně informované veřejnosti anglické. Dohoda s německými aktivisty byla státnickým činem dosahu mezinárodního. Přesvědčuje o loyálnosti československé vlády k národnostním menšinám, o její úzkostlivé snaze předejít všemu, z čeho by mohly vzejít znepokojivé komplikace, a vyvrací s praktickou účinností lživé pomluvy o útlaku československých Němců. Při dobré vůli toto její úsilí nemůže být zneuznáváno ani v Německu.

Je možná dohoda s Německem?

Z přehledu, který jsme podali, je patrné, že se poměr mezi Třetí říší a Československem nevyvíjel utěšeně. Událo se dosti příhod nepříjemných, občas vyskytly se i prudší spory. Nevyhrotily se však nikdy v nesmiřitelné rozpory ani v těžko překonatelné konflikty. Byl to dost napjatý poměr vzájemné nedůvěry.

Po všem tom, co se dosud stalo, je možno doufat v zlepšení? Je možná mezi Třetí říší a Československem dohoda o slušném, snesitelném modu vivendi?

Jsmo přesvědčeni, že taková dohoda skutečně je možná.

Není sporu o hranice.

Sluší také zdůraznit, že tyto dva státy nerozděluje žádný spor hraniční. Hranice, rozdělující oba státy, jsou od staletí určeny. Nebylo dosud jediného příznaku, z něhož by se mohlo soudit, že Třetí říše má

v úmyslu dotknout se těchto hranic a usilovat o jejich přesun. Je to ovšem program nacionálních socialistů, který žádá sjednocení všech Němců. To je jistě skutečnost závažná. Ale i v tomto kardinálním bodě byly už provedeny korektury. Tak úplně zmizel i z oficiálního stranického slovníku agitačního požadavek po přivtělení jihotyrolských Němců. Nelze pozorovat, že by nacionální socialisté vážně usilovali o Němce švýcarské. Možno namítnout, že se umírnili z důvodů taktických. Podobá se více pravdě, že dostavše se k moci, poznali nepříjemnou tvrdost jistých skutečností. Ale ať už jsou jejich záměry jakékoli — a rozhodně jsou spíše smělejší než skromnější —, nezbyvá než posuzovat politiku podle zjištěných činů. Opakujeme, že v ní nebylo možno dosud postihnout nic, co by nasvědčovalo tomu, že skutečně pomýšlejí na přivtělení československých Němců k říši. Je pravda, že podporují iredentistickou emigraci sudetoněmeckou. Domníváme se však, že jí nepodporují pro její cíle iredentistické. Slouží jim daleko spíše za prostředek, kterým nás chtějí znepokojovat a vykonávat na nás tlak, abychom se podřídili vlivu Třetí říše. Podobným nástrojem jsou v jejich rukou i henleinovci. Prostomyslní stoupenci sudetoněmecké strany marně čekají, že se splní, co se jejich naivní důvěřivostí našeptává: Hitler nepřijde, aby je osvobodil z „českého jha.“

Z války s Československem — válka evropská.

Hraje se s námi, aby se dosáhlo cílů mnohem dalekosáhlejších: Němec se má stát pánem celé Mittel-evropy. Je to cíl stejně velkorysý jako nesnadno dosažitelný. Hlavním jeho předpokladem je podrobení Československa. Náš národ nejvíce nejmenší touhy, aby se opět stal členem německé říše. Ostatně historie se neopakuje. Středověká německá říše byla podstatně jiným útvarům, než je německá říše dnešní; neznala nacionalismu. Ale nacionalismus jako hnací dějinně tvořivou sílu neznali ani tehdejší menší národové podunajští. S dnešním německým nacionalismem utkávají se stejně jiné nacionalismy těchto národů. Jen ochablý, vnitřně rozervaný národ poddal by se dobrovolně výbojnému pangermanismu. Takové ochablosti v našem národě není; několik ustrašenců nepředstavuje ještě národ. Jeho vitální energie naopak stále sílí. Prakticky není jiné cesty k podrobení Československa pod německou nadvládu, než zkrusit náš národ válkou, kterou by prohrál. Ale válka proti Československu rozpoutala by osudově válku evropskou a tedy i světovou. I kdybychom nevěřili mírovým ujišťováním vedoucích představitelů Třetí říše, máme dosti důvodů, abychom nevěřili, že by se odvážili riska nové evropské a světové války.

Není to poslední příčina, proč se domníváme, že dohoda o modu vivendi mezi Třetí říší a Československem je možná. Podobá-li se velmi málo pravdě, že by se Německo mohlo za dané mezinárodní konstelace odvážít evropské války, lze očekávat, že se budou jeho vztahy k ostatním státům upravovat k více méně snesitelnému soužití, za něhož ovšem bude dále usilovat o uplatňování svých velmocenských aspirací. Nevzniknou-li mimořádné mezinárodní komplikace — toto nebezpečnoství stále ovšem trvá — naděje na modus vivendi s Německem nejvíce se zcela pošetilou ilusí.

Platnost arbitrážní smlouvy s Německem.

Je známo, že říšský kancléř Hitler ve svých mírových nabídkách mluvil také o své ochotě uzavřít s Československem pakt o neútočení. Ve své řeči ze 7. března 1936, kterou obhajoval výpověď rýnského paktu a obsazení demilitarizovaného Porýní, opakoval svou nabídku z 21. května 1935 uzavřít se státy hraničícími na východ s Německem podobný pakt o neútočení, jaký má s Polskem; z toho nevyjímal ani Litvu, proti níž dříve činil námitky a výhrady. V rozhovoru s redaktorem „Daily Mail“ Wardem Pricem prohlásil, že jeho nabídka uzavření paktu o neútočení jest nabídnuta všeobecně bez výjimky a týká se také Československa a Rakouska.

To nám bylo také potvrzeno na přímý náš dotaz v Berlíně; bylo k tomu dodáno, že podobně jako s Francií a Belgií, Německo by bylo ochotno i s námi sjednat pakt o neútočení na 25 let. Protože nebylo zcela jasno, zda výpověď rýnského paktu zamítá se zároveň celý soubor locarnských smluv, do něhož patří i naše arbitrážní smlouva s Německem a garanční smlouva s Francií, žádali jsme v Berlíně patřičné vysvětlení. Odpovědělo se nám docela určitě, že německá vláda uznává i nadále platnost arbitrážní smlouvy německo-československé a že nemá námitky ani proti garanční smlouvě francouzsko-československé. V úředním komuniké z 12. března 1936 německá vláda, pokoušejíc se odůvodňovat rozdíl (ve skutečnosti neexistující) mezi garančními smlouvami francouzsko-československou a francouzsko-polskou, které byly podepsány v Locarnu, na jedné straně a smlouvou francouzsko-sovětskou na straně druhé, vysvětlovala, že ony dvě garanční smlouvy jsou povahy ryze defenzivní a že byly proto Německem bez jakýchkoli námitky přijímány.

Zmíněná arbitrážní smlouva německo-československá je důležitější a obsažnější, než by se zdálo. Proto na její obsah zvláště upozorňoval ministr Krofta ve svém parlamentním výkladu 17. března 1936.

„Do naší arbitrážní smlouvy s Německem byly však pojaty i některé klausule politické. V úvodě prohlašují oba státy, že nechtějí proti sobě vésti válku a musí respektovati mezinárodní smlouvy. Vyhrazují si také práva a povinnosti, plynoucí z Paktu Společnosti národů, v čemž je podle článku 10 zahrnuta i povinnost šetřiti svou nynější územní celistvost a politickou nezávislost. Konečně jsou v naší arbitrážní smlouvě s Německem vyhrazeny naše garanční závazky pro případ, kdyby byla Francie napadena, podobně jako si Francie vyhradila v rýnském paktu své obdobné závazky v náš prospěch.“

Je patrné, že jde o smlouvu vážného obsahu, a nebylo proto bez významu, že Německo výslovně uznalo další její platnost.

Jen v rámci kolektivní bezpečnosti.

Československé stanovisko k tehdejšímu událostem vložil jasně ministr Krofta ve zmíněné řeči ze 17. března.

„Pokud jde o nás,“ řekl, „je nasnadě, že stát, jemuž základním principem zahraniční politiky byla vždy úcta k mezinárodním závazkům a jejich bezpodmínečné zachování, nemůže než postavit se s největší rozhodností proti

tomu, aby smlouvy byly jednostranně rušeny . . . Pokud není uspokojivě vyřízena otázka porušení mírové smlouvy versailleské i úmluv locarnských Německem, nemělo by smyslu vyjadřovati se podrobněji o hluchých návrzích Německa, a zejména též o nabízeném i nám sjednání smlouvy o neútočení. Naše stanovisko k bilaterálním smlouvám toho druhu jest známo. Uzavíráme jen takové bilaterální smlouvy, které svým obsahem zapadají do kolektivního rámce bezpečnosti a zamítáme smlouvy, které by kolektivní bezpečnost porušovaly nebo zmenšovaly. Pokládáme za platnou naši garanční smlouvu s Francií a mohli bychom o organizaci bezpečnosti v Evropě jednat jen na základě smluv, které jsme již pro tento obvod Evropy uzavřeli, přidržující se ovšem Paktu Společnosti národů a postupující v naprosté dohodě se spojenci a úplné loyality k nim.“

Zaujali jsme tedy po březnovém otřesu stanovisko vyčkávací. Nebylo hned zcela jasno, jaká bude reakce na samovolný čin Německa. Za nejisté a neobyčejně napjaté situace bylo by bývalo neobyčejně neprozřetelné, kdybychom byli německou nabídku na pakt o neútočení hned přijali nebo kdybychom ji byli odmítli. V prvním případě byli bychom popudili Francii, která by se byla právem mohla domnívat, že ji opouštíme ve chvíli pro ni zvláště zlé a kritické; tím bychom byli způsobili, že by západ ztratil o nás zájem, a nemohli bychom se dále dovolávat toho, aby byla dodržována souvislost bezpečnosti západní a východní. Nemohli jsme a nesměli vzbudit podezření, že se odvracíme od zásady o kolektivní bezpečnosti, tím bychom se byli připravili také o přátelství sovětského Ruska. Kolektivní bezpečnost je a zůstane základní zásadou naší politiky ve všech situacích.

Na druhé straně bylo by bývalo stejně nerozumné, odmítat německou nabídku. Byli bychom popudili proti sobě Německo a dali mu důvod, aby soustředilo svůj hněv proti nám. S takovýmto postupem nebyla by ovšem souhlasila ani Anglie. Ale v našem zájmu bylo a zůstává, zachovat možnost slušné úpravy vzájemného vztahu s Německem. Ostatně není to jen náš zájem, nýbrž zájem celé Evropy. Tím si také uchováváme přízeň západních velmocí, ale i sovětského Ruska. Nesmíme postupovat tak, aby vznikl dojem, že vlastní vinou zaviňujeme mezinárodní nepřítelství a konflikty, z nichž by mohl vzplanout evropský konflikt. Musíme se vystříhat izolace. Ale upadli bychom do ní, kdybychom buď opouštěli politiku kolektivní bezpečnosti nebo kdybychom vyvolávali spory s Německem — v tomto případě nemohli bychom spoléhat na pomoc svých přátel; odvrátila by se od nás Anglie. Avšak i Francie a Rusko jsou povinny přispět nám na pomoc jen v případech konfliktů námi nevyvolaných.

Zlepšené vztahy mezi vládami.

Jednání o nové Locarno a novou soustavu evropské bezpečnosti stále se protahovalo. V létě roku 1936 se zdálo, že bude obnoveno a provedeno na podzim. Proto president Beneš v liberecké řeči z 19. srpna 1936 vyslovil naději, že „se locarnské mocnosti na podzim dohodnou o evropské spolupráci a že pak dojde také

na smluvní dohodu o dobrém sousedství mezi námi a Německem.“ Téhož dne v Železném Brodě podrobněji vložil nutnost evropské orientace naší politiky, která nás chrání jak před izolací tak před závislostí na některém mocném evropském státu, zdůraznil životní zájem Československa na německo-francouzském dorozumění, vysvětlil, že obtíže mezi námi a Německem byly důsledkem vztahů Německa k ostatním evropským státům, a řekl:

„Proto jsem se stále domníval, že nějaké nepřátelství mezi Německem a Československem není žádnou osudovou nutností, že poměr trvalé a slušné pokojné spolupráce je možný, nutný a docela přirozený. V Československu není v rozhodujících kruzích ani neobjektivní předpojatosti proti Německu ani citu nepřátelství nebo nenávisti. Také domněnku, která se tu a tam vyskytuje v evropském tisku, že Německo chce ohrozit existenci našeho státu, pokládám prostě za absurdní. Dotknouti se dnes existence 15 milionového státu a 10 milionového národa v srdci Evropy znamenalo by vyvolat evropskou katastrofu. To si nikdo nemůže přát.“

A vyslovil naději, že naše jednání s Německem mohlo by být logickým, přirozeným doplňkem chystaných jednání locarnských mocností o úpravě celoevropské.

K těmto jednáním dosud nedošlo. Ale Benešovy řeči neúčinkovaly v Německu nepříznivě. Byly přijímány jako loyální projev upřímné ochoty k dohodě, a ve chvíli, kdy byly proneseny — byla to doba nebezpečného mezinárodního napětí, způsobeného komplikacemi ze španělské občanské války, kdy se mnozí němečtí činitelé obávali rázného, po případě i válečného zákroku proti Německu — byly ceněny jako otevřené odmítnutí jakýchkoli útočných záměrů proti Německu. Beneš dal zřetelně najevo, že by se Československo nepropůjčilo k podobné dobrodružné politice. Proto přes pokračující kampaň o bolševisaci Československa a o domnělém útisku sudetských Němců poměr mezi oficiálními činiteli německými a československými spíše se od té doby zlepšoval než zhoršoval. Proto ministr Krofta v posledním svém parlamentním výkladu z 2. března t. r. mohl se vyjádřit naději. Kvitoval že „úřední činitelé říšskoněmečtí dnes již uznávají nesprávnost dlouho šířených tvrzení o umělých letištích u nás,“ vyslovil politování, že dlouhotrvající bezdůvodná kampaň škodila dosavadním často i přátelským nebo aspoň dobrým sousedským vztahům mezi námi a Německem, a dodal:

„Poněvadž věříme opětovným ujištěním německého kancléře a tím, že říše snámi jako se všemi sousedy chce žít v míru a klidu, dávají nám poslední jednání hospodářská a atmosféra, v níž se konala, důvod k naději, že i ona kampaň tisková ustoupí opravdu dobrým sousedským stykům, kterých my všichni si upřímně přejeme.“

Dvě československé podmínky.

S naší strany bylo německým činitelům dostatečně vloženo naše stanovisko. Nemohou pochybovat o loyálnosti naší ochoty k dohodě. A při dobré vůli nemohou neuznat důvody, pro které trváme na dvou základních podmínkách: na principu kolektivní bezpečnosti a na zásadě o nepřípustnosti vměšovat se do vnitřních poměrů,

k nimž přirozeně patří také otázka menšin. Eventuální dohoda s Německem nesměla by být v rozporu s našimi závazky, které nám vyplývají jednak z Paktu Společnosti národů, jednak ze smluv s Francií, Ruskem a Malou dohodou. Ale tyto smlouvy jsou ryze obranné, Německo nemusí se jich obávat. Ostatně možno soudit, že se v Německu počíná správněji a klidněji nahlížet i na naši smlouvu se sovětským Ruskem; nebylo totiž možno pozorovat, že by tato smlouva byla německými činiteli pokládána za naprosto nepřekonatelnou překážku, která by vylučovala přátelskou dohodu mezi Německem a námi. Snad se po dosavadních zkušenostech rozpoznává, že právě účast Československa v soustavě evropské spolupráce se Sovětským svazem je účinným zajištěním, že tato spolupráce může sledovat výhradně cíle mírové a obranné; nikdy bychom se nemohli propůjčit k tomu, abychom byli nástrojem nějaké útočné politiky. Ale útočných záměrů nemá ani sovětské Rusko ani Francie. Trváme-li proto z pochopitelných důvodů na obranných smlouvách, které nás spojují s těmito velmocemi, nesledujeme tím politiku, která by znemožňovala úpravu vztahů k Německu.

Nemůžeme-li připustit, aby dohodou s Německem byla dotčena nebo dokonce oslabena dosavadní naše smluvní a bezpečnostní soustava (takovou dohodou chtěli bychom ji naopak zesílit), nemůžeme přirozeně ani přivolit k jakémukoli vměšování do vnitřních věcí. V tomto ohledu jde zejména o dvě věci. Především jde o vzájemný respekt mezi režimy jednoho a druhého státu. Při hlubokém rozporu, který zeje mezi demokracií a nacionalistickou diktaturou, určité třenice a napětí jsou ovšem nevyhnutelné. Ale při dobré vůli lze dospět i tu k jisté toleranci, vystříhající se zejména urážlivých výpadů a osobních nájezdů na představitele jednoho a druhého režimu. Nezbytnou podmínkou je ovšem naprostá recipita.

Prakticky nesnadnější a složitější je otázka menšin. Trváme důsledně na tom, že tato otázka patří výlučně do vnitřní svrchovanosti státu a uznáváme jen kontrolu Společnosti národů. Není naší vinou, že se Německo připravilo o možnost působiti v menšinových věcech prostřednictvím Společnosti národů, když z této instituce vystoupilo. Příímý jeho vliv nebo dokonce nátlak přirozeně odmítáme s neústupnou rozhodností. Ze zdrženlivosti, kterou zachovávali aspoň vedoucí, přímo odpovědní státníci němečtí, můžeme snad čerpati naději, že bychom se mohli i v této jisté delikátní otázce slušně dohodnout. Chápeme, že Německo má zájem na osudu německé menšiny v Československu. Bylo by však naprosto nepřijatelné, kdyby chtělo vykonávat vliv na způsob úpravy soužití a spolupráce národů v Československu. Je výhradním právem našeho státu, aby rozhodoval o tom, jak a s kým se tato úprava bude provádět. Jestliže si Německo opravdu přeje pokojného soužití se svými sousedy a tedy i s námi — zdůrazňujeme, že v toto nepřestáváme doufat — není vyloučeno, že dívajíc se zcela reálně na situaci, přijde k názoru, že ti sudetoněmečtí politikové, které dosud podpořovalo, spíše dohodě mezi Německem a Českoslo-

venskem překážejí. Skutečnost je opravdu taková, že nejsou mostem, který by oba státy spojoval, nýbrž že vykopávají mezi nimi propast.

Naděje v možnost slušné dohody.

Protože Československo má mimořádně významné mezinárodní postavení, dané jak jeho zeměpisnou polohou tak důležitými jeho mezistátními spoji se státy západní, střední a východní Evropy, přátelská úprava poměru německo-československého přispěla by podstatně k zmírnění mezinárodního napětí a k zlepšení celé evropské situace. Na naší straně je dobrá vůle a loyální ochota. Československé stanovisko vyjádřil určitě v několika projevech prezident Beneš, posledně zejména ve svém rozhlasovém poselství o vánocích minulého roku, v němž řekl: „Věřím, že je možná dohoda mezi Německem a západní Evropou i státy ostatními, a že také my, zachovávající své dosavadní závazky a neuchylující se od své dosavadní politiky, s Německem se můžeme dohodnout.“

literatura a umění

F. Peroutka:

F. X. Š.

II.

Vytvoření kritiky je jedním z velkých Šaldových výkonů, jehož následky z naší národní literatury již nezmizí. Druhým velkým jeho výkonem bylo, že spoustu lidí naučil psát a spoustu jiných aspoň naučil se stydět za špatný styl. Tak si odpovídáme na otázku, co z jeho díla trvale zůstane národním majetkem.

Pokud stylu se týká, postavil F. X. Šalda českou literaturu hned o několik stupňů výš. Masaryk nenaučil nikoho psát, Šalda mnohé. Jako v lékařské vědě po nějakém velkém objevu nastane perioda kvasu, vzruchu, stupňovaného hledání, tak začalo i v české literatuře rašení a pučení, otvírání nových cest, když se objevil Šaldův kritický styl, velká to událost své doby. Byla to injekce, která omladila celý organismus. Prostředně nadání lidí, proniknutí tímto popudem, svedli na čas zcela pozoruhodné výkony. Na všech stranách objevovali se noví kritikové, neboť Šaldův kritický styl dal velkou naději. Ukázalo se, že i psát kritiku je slavno, čestno a krásno. Že i tu je možno dotknouti se tvořivosti. Mělo to nyní pro mnohé mladé lidi stejnou přitažlivost jako psát verše. Bylo teď nad tím možno prožívat stejné pocity štěstí a opojení. Nebylo pojednou žádného rozdílu mezi stylem kritickým a básnickým. Hrůze, které na tomto místě dříve dělily všední od vznešeného, byly strženy. To byla sladká pubertální doba české kritiky. Avšak jako v pubertě skutečné, která dělá básníka i z obyčejného člověka, ale jen dokud ho drží, tak také tu mnozí později zchladli, zkornatěli, zevšedněli, když vyšli z prvního opojení. Stali se z nich referenti více nebo méně lhostejní. Šaldovy popudy měly dosti moci, aby na chvíli je postavily na úroveň, která jim vlastně nepatřila. Neměly však dosti moci, aby je na ní udržely. Vnitřní vášeň nedá se simulovat na dlouho, ani není možno si ji navždy vypůjčit.

Jediný sám původce všeho toho vzruchu zachoval si svou krásnou a plodnou vášnivost až do konce. Velcí herci a zpěváci, když už tisíckrát stáli na scéně, vždy znovu prý na ni vstupují s trémou. Zdá se, jako by Šalda ještě ani ve svém pozdním věku neztratil zcela trému, když začínal psát kritiku. Sláva této nelhostejnosti!

I když bývá na místě skepse, pokud jde o četné jiné zásluhy, Šaldovi také někdy přičítané, jeho povznesení české řeči k výkonům, jaké nikdo před ním neodvážil se jí uložit, je dílo, které samo o sobě stálo za to žít a tvořit. Pro celek české literatury bylo naprosto nemožno psát stejně před Šaldou jako po něm. Na to byl jeho příklad příliš naléhavý, příliš opojivý. Jako víno stoupalo jeho pečlivě připravené slovo mladým lidem do hlavy. Jako Vrchlický, i on vytvořil novou řeč, na níž se učili všichni, kteří přišli později, i ti, kdo proti ní pak reagovali, říkajíce si: příliš mnoho růží, z té vůně bolí hlava... Šalda, opět jako Vrchlický, dokázal ve svém oboru, že čeština dovede všechno vyjádřit. Byl to virtuosní výkon. Další vývojovou etapou ve vývoji spisovné češtiny byl pak Karel Čapek. Ten sklonil se s nemenší jemností, i když s větší zdrželivostí ve výrazu, k věcem, které Šalda opomíjel. Šalda zůstal vždy knězem, který káže od oltáře, a vytvořil styl hierarchický, hodící se pro nejvyšší chvíle života. Karel Čapek objevil i prostý život jako vhodné téma krásné řeči. Šalda byl vrcholem stylu předválečného, Čapek je vrcholem stylu poválečného. První přinášel pathos, druhý civilismus. Aby bohatství české řeči bylo úplné, bylo třeba obojího. Nyní může čeština jazykem světové úrovně vyjadřovat události dne svátečního i všedního. Vrchlický — Šalda — Čapek: všichni užíváme moderní řeči, již tito tři vytvořili. Všichni, snad mimo ty, kteří píší nejvíce: mimo novináře. Ti, jak se zdá, nemají jiného učitele kromě chvatu.

Šalda dal češtině pathos i jemnost. Kde bylo třeba, kde staré slovo říkalo málo nebo říkalo to suše a otřele, nelekal se novotvarů. Skoro můžeme říci, že obrodil smysly písničích českých lidí. Dovedl se dívati na větu jako na organismus s vlastním teplem i vlastními biologickými zákony. Vidíme ho, že na ni klade ruku s týmž pocitem jako na zelektrizovanou srst. Sám praví:

„Kritik kritizuje v první řadě život smyslů autorových. Naslouchá hudebním, hluboce zamyšleným uchem stavbě jeho vět, drží ruku na jejich tepně... Jediná disonance, jediná trhlina ve větě stačí, aby jej naplnila nevírou v její obsah... Já alespoň, čtu-li Nietzsche, nemohu se dosti vynadivit síle a ryozosti, jemnosti a přísné zákonitosti a spolehlivosti ne jeho myšlenek, ale jeho smyslů. Stejně se mi děje při četbě Goetha nebo Taina: krásu a zákonost jejich smyslů cítím vždy dříve než krásu a zákonost jejich myšlenky; jejich myšlenka roste — a jak jasně a bezelstně — z jejich smyslů.“

Nebylo to vynášení, byla to pravda. Kdyby to nebyla pravda, nebyl by sám uměl psát tak, jak od jiných žádá. Jako kritik, tedy v oboru, ve kterém by se zdálo, že je k tomu málo příležitosti, zavedl řeč ohnivě smyslovou, téměř rozkošnickou smyslovou, jako nějaký Ital. Některé jeho bohaté souvětí dotýkalo se čtenáře jako výzva k orgiím všech smyslů. Napsal o Vrchlickém, že by se byl měl narodit v rozkošnickém ovzduší na malém renesančním dvoře italském nebo v malém rokokovém či empírovém dvoře německém. I on sám by se tam byl měl narodit, pokud pozorujeme způsob psaní, jemuž se oddával, když vznikaly „Boje o zítřek“. To patří do kapitoly o zromanisování českého života, do kapitoly, ve které Vrchlický a Šalda vystupují jako osoby hlavní. Oživení smyslů, jež Šalda svým stylem přinášel, bylo

velmi potřebné oživení pro tuto zemi, která tím, že byla reformací oddálena od renezanace, byla oddálena i od velké epochy evropského smyslového a estetického obrození a trávila část svého života pochmurněji, než bylo třeba. Jsou u nás dosud spisovatelé, které stačí znáti, abychom z nich odhalili část naší minulosti: píší tak truchlivě, tak beze smyslu pro formu, tak abstraktně, jak jest možno jen u autorů země, která se zmítala v křečích náboženské reformace, když ostatní Evropa s rozkoší se vzdávala jarnímu větru renezanace. Šalda byl muž, který jako by toužil přítáhnouti k nám všechny následky renezanace najednou.

Avšak bývá tragedií objevitelů, že zřídka dovedou udržeti míru, že nahromaděné síly, jichž bylo třeba, aby svůj objev učinili, do široka se rozlijí a zaplaví kde co. Jejich nadšení je vede k jednostrannosti. Také Šaldův styl přišel jako povodeň, ve které se sám její tvůrce topil. Jen zřídka skuteční objevitelé sami syntesu starého s novým. Obvykle nemají smysl pro nic než pro svůj objev, který jsou nakloněni přeháněti. Dojítí zase k harmonii, toť pak práce na celá desetiletí. Tak i Šaldův typický styl byl více výbuchem než harmonií; v historii českého slohu bude míti své místo jako jistá krajní poloha. Krátce řečeno, nádherný — chce se říci: brokářský — Šaldův styl z doby „Bojů o dnešek“ sotva je již čitelný pro dnešního čtenáře. Nezapomínejme, že tehdy ještě vládla secese: je tu příliš mnoho ozdob a ozdůbek pro prostší a mužnější vkus dnešního člověka. Rozevřete-li tuto jeho starou knihu, jest vám, jakobyste vstoupili do staré komnaty: těžko se tu dýše; kdysi pestré, nyní vybledlé tapety tu a tam v cárech visí se stěn; gobelin vám připadá příliš složitý; běžíte k oknu a otvíráte je.

Opět ironie osudu: Šalda vytýkal Vrchlickému verbalismus, a sám byl v nejrepresentativnější době svého života více verbalistou, než jest dnes možno sněsti bez protestu. Jako dovedl pochopiti téměř vše, dovedl pochopit i prostý styl a obdivovat se mu. Napsal překrásně o Nerudovi: „Měl strašnou odvalu: vzal slova z ulice, nemytá a nečesaná, jak je nalezl, a učinil z nich posly věčnosti.“ Ale sám neměl té odvahy. Vytahoval slova z klenotnic. Jeho styl byl plášt, o který je možno také zakopnout.

Jak rychle vlastně zastaral tento styl, tak moderní před třiceti lety! Že zastaral, to uznal ostatně i sám jeho tvůrce, který jej později opustil. Po válce cítí, že není možno už psát tak, jako psal v době „Bojů o zítřek“. Zešedivěl, ukládá si odříkání ve stylu. Jsa tak citlivý pro všechny směry, jak by se byl dovedl vyhnouti vlivu civilismu! Hlavní jest, že v praxi sám vyřkl ortel nad svým bývalým způsobem psaní. Zachovává si všechno obohacení, zjemnění a zpružení české řeči, na kterém pracoval v dobách svých stylových výbojů, obrátil se přece k způsobu psaní, který spíše jej mohl spojovat i s prostým člověkem. Snad po třiceti letech sám dosahuje stylové synthesy.

Ale jaké to poučení! Jen prostý styl má v sobě prvky věčnosti. Ostatní způsoby zacházejí s módou, jež je zplodila. Také Šaldův styl příliš nesl na sobě stopy módy své doby. Ztratil svěžest zároveň s ní. Ani velké literární umění jeho tvůrce nedovedlo dosáhnout, aby po třiceti letech nepůsobil tento způsob psaní dojmem kuriosity.

Je třeba učiniti ještě poznámku k tomu faktu, že od Šaldy se učili psát téměř všichni, kdo přišli po něm, některé skutečně naučil psát, jiné zkazil nadobro. Jeho řeč byla velký výboj i — past. To patrně záleželo na sile osobnosti těch, kteří přijímali tento vliv. Někteří

přijali jeho stylové výboje jako kyslík, který oživil jejich vlastní způsob psaní. Ti mu nemohou býti nikdy dosti vděční. Jiní však květnatý způsob staré Šaldovy periody přijali ortodoxně. Do smrti se už nenaučí vysloviti nějakou věc prostě. Vždy budou se tvářiti jako veleknězi a nemají ani porozumění pro to, že to může býti někdy nesnesitelné. Ještě dnes vidíme některé píšící lidi, kterak jsou starým Šaldovým stylem zavaleni jako balvanem: svíjejí se pod ním, ale nemohou se zpod něho dostat. Pro ně byl Šaldův styl pastí.

Byl ostatně pastí i pro něho. Vezměte do ruky jeho hlavní románové dílo, „Loutky a dělníky boží“. Uplynulo teprve dvacet let od vyjití této knihy, ale je již těžko čitelná pro dnešního čtenáře, mimo jiné pro způsob řeči, jíž jest napsána. V době, kdy Šalda kritik stále ještě bude žíti, kdy jeho měřítko stále ještě budou působiti a jeho soudy platiti, Šalda umělec dávno bude zapomenut. Chyběla mu prostota více, než záhadný duch umění dovoluje. Staré vzory jeho mládí vyznačovaly se nenávisí, a ne-li nenávisí, tedy aspoň cizotou k prostotě a k obyčejnému člověku. Byly to cizí vzory, vyrostlé na starých kulturách, a umělec mladého národa s prostým a ne zcela vyvinutým způsobem života nevzdá se jim beztravně: je jimi nebezpečně oddálen od prostředí, v němž žije, od sil, které by se do něho mohly vlíti z vlastního národa; žije nad zemí jako v baloně. Jako vždy, také tu Šalda teoreticky věděl, na čem záleží. „Každá velká báseň,“ napsal, „je dialog mezi básníkem a národem: otázka položená národu o nejnvtřnějším jeho osudu — a národ musí na ni odpověděti odpovědí, kterou vyčítá a předjímá básník. Všecka jiná literatura jest konec konců hračka, skleníková květina, výjimka a ne zákon a život.“

Jak je možno, že muž, jenž to tak dobře věděl, přece sám vytvořil literaturu, která právě jest skleníkovou květinou? Prostota nepochybně jest cena, kterou jest nutno zaplatiti za duševní spojení s tímto speciálním národem. Šalda odmítl ji zaplatiti a odřízl se od národního prostředí tak, že jím nebyl ve své tvorbě posilován. I když rozumově neustal usilovati o splynutí se svým národem, v podstatě zůstal kosmopolitou a žil na ostrůvku své individuality. Žil ve světě, který si od začátku do konce sám bolestně vytvořil, snášeje si k tomu součásti ze všech světových kultur. Nikdy se nevzdal skutečnosti svého národa s onou prostou a bezelstnou sladkostí, po níž komplikovaný jeho duch nepřestal toužiti. Vše, co měl, čím byl, vytvořil sám. Národ neúčastnil se svou skutečností, svými silami na jeho díle, jako třeba na Nerudově, abyste tomu rozuměli. Ale nikdo nemůže vytvořit všechno sám ze sebe. Nikdo to zase nevěděl lépe než Šalda, který napsal: „Každá silná poesie jest jen výrazem, květem a penou národních energií.“

Odtud, z této nikdy nepřekonané osamocenosti a oddělenosti vyplývá zvláštní namáhavý, vyumělkovaný ráz jeho beletrie. Je to zmučené psaní, strašný boj, snad bez jediného spontánního místa. Je to celé vytvořeno vůlí, vydrženo, vystylisováno. Nikdo nikdy se u nás nad románem nebo nad novelou nedřel tolik, jako Šalda. Krásné metafory jsou tu jako voňavka, která má zakrýt pach potu. Odkud tolik dřiny? Odtud, že tento muž nikdy si nedovolil být prostým, přirozeným, spontánním. Když zacpal v sobě tento zdroj, zůstala jeho beletrie bez pravého hlasu života a stala se ohlasem jeho bohaté četby, neobyčejně inteligentně uspořádaným. Nemaje dosti pevné národní půdy pod nohama, byl Šalda i ve své umělecké tvorbě tím, čím býti mu zbývalo a čím byl vůbec: eklektikem.

Býti eklektikem jest snad poslední a neodvolatelný osud všech kulturtrágrů. Šalda byl kulturtrágrem ve velmi vysokém a cenném smyslu, jsa i v tom podoben Vrchlickému. Náš národ jakožto národ evropský žije z díla těchto mužů, kteří chtivě se prohrabovali světovým bohatstvím a vraceli se domů se svými nálezy a se svou kořistí. Nevědouce o tom, vždy však obětovali tyto muži poněkud sami sebe: příliš se potulujíce na vnějším okruhu, nedorostli v osobnost zcela pevnou a sebejistou. Je to riziko jejich poslání.

Šaldovi ctitelé navrhuji, aby podoba tohoto muže byla vystavena na jednom ze zcela prvních míst v národním Pantheonu, mezi skutečnými vůdci a ukazateli cesty. To nebude ani nemůže býti rozhodnuto ihned. K definitivnímu ocenění díla kteréhokoliv muže je třeba mnohem delší doby, abychom viděli jasně. Jednoho dne instinkt národa sám rozhodne, pravděpodobně neomylně. Do té doby je možno pronášet jen mínění více nebo méně osobní. Toho práva i já použiji.

Byl F. X. Šalda velkým mužem v pravém smyslu toho slova? Ne v nějakém takovém, jakým se snadno hází? Myslím, že měl téměř všechny nástroje, jež mají velcí muži, ale že přes to nebyl velkým mužem, nebyl skutečným vůdcem. Myslím, že někdo, kdo je v podstatě eklektik, nikdy nedospěje všech výšin lidské osobnosti, i když nádhera jeho díla to často zakrývá. Osobní osud Šaldův byl v tom, že kulturního bohatství, jež přinášel svému chudému národu, bylo příliš mnoho, aby je všechno mohl organisovat svou osobností a proteplit teplem svého těla. Ruce, které toto bohatství přinášely, se někdy chvěly pod tíhou břemene, a postava nosiče někdy zavravorala. Šalda často nesrostl úplně s věcmi, které tvrdil. Nerozvinul úplně svou vlastní osobnost. A jen rozvinout sebe úplně, a snad jen to, je neklamným příznakem skutečně velkého muže. Byly některé postoje, které Šalda na sobě nosil spíše jako kostym, které nevyplýnuly organickou logikou z nitra jeho osobnosti. Některé periody v jeho životě měly svůj původ jen v tom, že byl horlivým čtenářem. Obrozoval se tak snadno, jako Vrchlický, jako všichni kulturtrágrři. Zarytá ona stálost, jakou mají velcí muži, mu scházela. V našem životě hrál více roli citlivého kompasu než kormidla.

Tento kompas ukazoval ovšem dokonale. Jakmile v širokém světě vyskytlo se něco pozoruhodného, ihned počala se chvěti jeho strelka. Ale patrně bylo třeba někoho vnitřně pevnějšího, aby potom na základě této dokonale podané orientace vyvodil směr, jímž je třeba plouti.

Nedostatek vnitřní pevnosti neušel ani Šaldovým nejvášnivějším ctitelům. „Šalda neměl své východisko pevně zakotvené, nedobral se plně pravdy historického materialismu,“ píše jeden z nich. „Tento velký duch postrádal pevného, filosoficky ujasněného a důsledného pokrokového světového rázu, jímž jedině jest marxismus-leninismus,“ píše jiný. Avšak byly pevné osobnosti, i když marxismus-leninismus nebyl ještě na světě. Byli jednolití mužové, i když ještě nikdo nic nevěděl o historickém materialismu. Vzpomeňme na nejkrásnější postavu tohoto druhu, u níž právě její celistvost působí až estetickým dojmem: na Havlíčka. To byl člověk z jednoho kusu. Naproti němu musí postava rázu Šaldova vždy vypadati, jako by byla složena z kusů několika.

Přátelé Šaldovi našli pro tuto skutečnost, která i je rmoutila, eufemistický výraz. Pravili, že jejich mistr měl schopnost neustále se obrozovati, pravili jednou i tolik, že svléká svou kůži jako had. Ale hadí teorie není zcela vhodnou teorií pro výklad velkých osobností. Příliš mno-

ho svlékání kůže — a jest nebezpečí, že jednota osobnosti, bez níž nebylo žádného skutečně velkého muže, se rozplyne.

Šalda byl kulturní reporter nejvyššího stylu, ve větší míře než tvořivou osobností. Byl sice bohatší než většina našich skutečně tvořivých osobností, ale neměl jejich vnitřní organisující síly. Několikrát se i stalo, že evropský literární vývoj ho unášel jako splašený kuň. Tak tehdy, když vyjádřil své potěšení nad tím, že nemusí již čísti Dostojevského, nýbrž že může čísti básnické prvotiny pana Kalisty. O čem psal, psal dokonale. Ale psal dokonale někdy také o věcech, které si odporovaly.

Nejdokonaleji a nezapomenutelně kdysi vyjádřil teorii nadosobních hodnot. Téměř stejně dokonale však jindy vyjádřil impresionistickou teorii vzdání se okamžiku. Gauguin se stěhoval na Tahiti — nebylo možno, aby to zůstalo bez ohlasu u našeho geniálního kulturního reportera. Ihned sám zvolhl a psal: „Toužíš po rajském národě, kde na duších ještě leží rosa a ticho svatvečerní.“ Za několik let na to psal jásavé hymny o vítězství kultury nad přírodou. Když byla doba mluvit o filosofii a zákonu půdy, i on o tom psal. Psal pateticky jako Carlyle; když se změnila doba, psal civilně se snahou po bodrosti. Ještě nám nedozněla v uších jeho chvála katolického řádu, když najednou jsme od něho slyšeli revoluční tóny a když začal budovat teorii „nejkrajnější levice“. Byl individualista, potom i kolektivist — a nebyla to jeho neúspěšnější doba, když vyběhl za touto muzikou, již zaslechl na ulici. Poválečná doba ho zejména zmátla a vyšinula z jistoty. Jsa tolik zvyklý hleděti na venek, začal se obávat, aby nezastaral, když se objevily zcela nové směry a zcela bez jeho přičinění, a podnikl všelicos, co nevycházelo přímo z jeho duše, aby si zajistil jejich uznání. Jen člověk, který není zcela zakotven sám v sobě, může trpěti takovou trémou před vnějšími ději. Zvlhl revoluční náladou sociální, ale když se pak objevil fašismus, neodolal a také jemu vyjádřil letmo svůj obdiv. Většinu svého života psal patetické polemiky proti středocestí, ale sám skončil chválou středu: to bylo dokonce jeho poslední slovo v politice. A krásné slovo.

Věda sám nejlépe, kolik různých žvlů se sváří v jeho duši, a máje v sobě následky konce století, které intenzivně prožil, neustával toužiti a volati po syntese. Nedospěl jí úplně. Prokažme mu spravedlivost a příznějme, že bylo nesnadno syntetisovati osobnost s bohatstvím tak nesmírným. Jednodušší osobnosti ovšem snadněji mohou dospět k jednotě.

I když pohnutí nad jeho ztrátou dnes leckoho nutí k nadsázkám, jednou ukáže se s naprostou jistotou, že F. X. Šalda daleko tolik neznamenal pro náš život jako myslitel filosofický nebo politický, jako kritik estetický. To byl jeho pravý obor, i když mu v poslední době zřejmě nestačil. Některé skupiny s radostí chopily se jeho nabídky, že by byl ochoten posloužit i jako vůdce politický. Byly to skupiny radikální, které usilovaly vybudovati nějakou autoritu proti Masarykovi. Krajní levice potřebovala duchovního representanta. V Masarykovi viděla autoritu demokratickou; poněvadž však chtěla něco jiného než demokracii, byla jí to autorita spíše nepříjemná. Tehdy a z těchto důvodů byly činěny pokusy vystrojiti F. X. Šaldu na vůdce i v oborech jemu vzdálených. Zmocnil se ho i vždy pohotový snobismus.

Byly ostatně ještě i jiné důvody, proč radikální levice vyzdvihla Šaldu na svůj štít. Zdálo se jí, že v umění samotném příliš proniká do předu Karel Čapek, který se

jí zdal nič viac než dobromyslným. Majíc revolučné ciele, bola by chcela dobromyslnosť a humanitu vyplniť ze sveta, a s radosťou sa radila kolem typu demoničtějšího.

Tito mužové, ktorí sa radili za zjevem Šaldovým, tvrdí, že Šalda znamená revolúciu. Jakou však revolúciu? Co by bylo jejím výsledkem, kdyby zvítězila? Zdá se, že to nikdo neumí říci. Eklektik Šalda nevybudoval si svůj vlastní systém, a eklektikové vůbec nebývají vůdci revolucí. Ptá-li se člověk: „Co dělat?“ — a musí se tak ptáti v této době — nedostane na to od tohoto vznešeného ducha určitou odpověď. Dovedl vymýšlet vysoké požadavky, a všichni mu musíme býti vděční za to, že s takovou neústupností volal ke každému: buď více, než jsi! Zbav se pohodlnosti a jdi za svým osudem! Buď heros! Heros — zajisté — v jakých však službách? Pro kterou ideu? Na to už odpovědi Šaldovy byly mnohem méně určité a dokonce se během doby i měnily. Neustával hlásat nutnost činu, a jest zajisté třeba někoho, kdo by nám to stále připomínal. Ale více než na obsah činu hleděl na jeho estetické vzezření. Stojí před námi trojí druh činu, pokud jde o politiku: demokratický, fašistický a komunistický. Nestačí volati po činu, je třeba také říci, jaký čin to má býti, a je to nepochybně třeba říci se zaujetím muže, který se přidal k jedné straně. Jen ten pak je vůdcem. Ale Šalda více jen jaksi obdivoval estetickou stránku činu, jako kdysi filosofický směr, zvaný voluntarismus, obdivoval estetickou stránku vůle, chovaje se celkem lhostejně k tomu, do jakých služeb má býti probuzená vůle zaprážena.

Tak zůstane asi vzpomínka na F. X. Šaldu v našem životě veřejném vzpomínkou na mnoho krásných výzev bez určitého obsahu. Byl to neocenitelný podněcovatel, ale nebyl to dovršitel. Byla to elektřina v ovzduší. Jest pravděpodobno, že bez ní bude nyní náš vzduch zkaženější.

Život a instituce

Frank Morison:

Obrana velkých měst

Autor, známý v širokých kruzích anglického čtenářstva dočkal se veliké popularity svou knihou „Who moved the Stone“ (Kdo pohnul kamenem), již se v krátku prodalo 25.000 výtisků a jež byla přeložena do několika jazyků. Tento letecký důstojník, přidělený k anglické výzvědné letecké službě a k ministerstvu letectví v Londýně vydal nyní monografii „War on great Cities“ (Válka ve velkých městech), v níž shrnul do sedmi kapitol všechny naše dnešní zkušenosti o nebezpečích války pro velkoměsta. Přinášíme souhrn jeho poznatků.

Není důvod k přílišnému pesimismu.

Jak bude vypadati v příští válce obraz onoho vzájemného lidského ničení, jež bylo tak horečné a tajně připraveno v minulých devatenácti letech?

Budou se příští nálety pokoušeti o dosud nevyzkoušenou „chemickou“ válku, s nepředstavitelnou hrůzou svého davo- vého onemocnění, utrpení a smrti, či bude hráti hlavní úlohu vyhazování budov do povětří a jejich zapalování, v němž máme už určité zkušenosti?

Tak zní dvě vážné otázky, na něž není možno snadno odpověděti. Odvažujeme se tvrditi, že jsou určité důkazy, které nás nutí k přesvědčení, že i kdyby došlo k těžkému evropskému konfliktu, bylo by užíváno chemické zbraně proti velkým městům jen s největší

reservou. Dá se očekávati i to, že vražednějších plynů nebude užíváno, ledaže některá z válčících mocností by byla vehnána v sebeobraně k takovému extrémnímu případu a počala užívati plynů bez jakéhokoliv omezení.

Máme k tomu přesvědčení čtyři důvody, které platí plnou vahou, neboť apeluji na určité nejhlubší lidské instinkty.

Především naprosté a bezohledné užívání chemických a bakteriologických zbraní proti širokým vrstvám obyvatelstva má tak hluboký vliv na samotné vedení vojenských operací, že jednotlivé vlády nemohou již z politických důvodů sáhnouti až k tomuto extrému. Myšlenka vyhubení všeho obyvatelstva velkých měst vražednými plyny je hluboce zavržena samotným morálním smyslem lidstva.

Ať se na věc vojenství realisté dívají jakkoli, přece jen poslední autoritou, zda této zbraně smí býti užito, je civilní svět: ten, kdo tohoto prostředku vědomě užije, musí se za něj jednou odpovídati před porotou veřejného světového mínění. K podobnému rozhodnutí se ani válčící mocnost nerozhodne tak snadno. Je možno očekávati, že v příští válce nastane perioda diplomatického čekání, kdo se první chopí této špinavé práce.

Sto procentní plynová válka není možná.

Za druhé je naprosto nemožno předem odhadnouti, jaký účinek bude míti rozšíření smrtících plynů ze vzduchu a jak na ně budou reagovati jiné země. V kterémkoli velkém městě žije mnoho cizích státních občanů, z nichž v případě kteréhokoliv rozporu mezi oběma státy mnozí zůstanou patrně neutrálové. Tito cizí státní občané, sídlící leckde pohromadě v oddělených čtvrtích, by byli vyhubeni stejně, jako občané „válčícího“ státu. Tato skutečnost musí zarazit i ty, kdož po vojensku jsou odhodláni vésti „válku až do vyhubení“. Vždyť stačilo, že jen několik set Američanů bylo usmrceno, a celé veřejné mínění Spojených států se rozhodlo pro vstup Ameriky do světové války.

Za třetí se ukázalo, že užívání chemické zbraně proti civilnímu obyvatelstvu je zbraní nebezpečně dvojsměrnou. Obě strany mohou užívati této zbraně za skoro naprosto stejných podmínek. Je docela jisto, že odvetou za „milion pobitých“ v Londýně by bylo do čtyřadvaceti hodin milion pobitých v Berlíně. Totéž platí i o Paříži nebo o Římě. Uvážíme-li, že při dlouhou trvajících bitvách záleží v posledních stadiích především na síle a vytrvalosti jednotlivců, nepůsobí tato představa na útočníky právě povzbudivě. Nesmí se přehlížeti, že ti, kdo se rozhodnou užiti podobné zbraně, stávají se také jejími oběťmi. Hrůza podobného moderního válčení se přenesla s neuvěřitelnou rychlostí až k jejich vlastním prahům.

Útočník se nevyhne veřejnému mínění.

A konečně za čtvrté spočívá úspěšné vedení moderní války především na tom, aby se pevně udržela morálka v zázemí. Bylo by nejvyšší nebezpečným a dokonce i osudným pro udržení politického klidu ve státě, kdyby civilní obyvatelstvo ve vlastní zemi hned několik hodin po vypuknutí nepřátelství bylo uvedeno do velikého nebezpečí tím, že by nepřítel byl vyprovokován k represáliím v naprosto bezohledné formě a v nejstrašnějších způsobu, který moderní věda zná. Z praxe jsme se přesvědčili o tom, že obyvatelstvo snese útoky zápalných a vysoce výbušných pum poměrně s klidem. Neomezené užívání smrtelných plynů nebo bakterií v té míře, jak je předpovídají vojenští odborníci, však vyvolává strašlivou hrůzu u přepadeného obyvatelstva. Nikdo nemůže dnes předvídati, jaké by byly konečné důsledky útoku obyvatelstva celých měst z území

přepadeného smrtícími složeninami arseniku nebo různých vraždících plynů.

Přihlížíme-li plně k těmto úvahám, docházíme k důsledku, že válka, vedená tímto extrémním způsobem, by nemohla trvati než zcela krátkou dobu. Válčení v této bezohledné formě by vyvolalo co nejrychleji nejhlubší mezinárodní sociální a politický chaos, z něhož by konečně nebylo jiného východiska, než vybudovati lidskou civilizaci na nových, zdravějších a trvalejších základech.

Naproti tomu musíme počítati s faktem, že vysoce výbušné pumy a zbraně podobného rázu nabyly dnes již v praxi jakéhosi sankcionování. Toto nemá schvalování, ať ho jakkoli litujeme, popírá dnes jen málokterý nestranný pozorovatel. Těchto pum bylo užíváno proti hlavním městům již ve světové válce a jejich ničivý účinek se stále stupňoval. Důraz, jaký kladou všechny národy na vyzbrojení těžkými bombardovacími letadly ve svých vojenských rozpočtech, ukazuje jasně, co můžeme očekávati.

Naše postavení vypadá tedy takto: musíme býti připraveni na všechny možnosti. Techniky chemické války v její nejstrašnější a nejbezohlednější formě proti našim velkoměstům snad používáno bude a snad také nebude. Je však naprosto jisto, že vysoce výbušných pum a jiných zbraní tohoto rázu, spojených možná lokálně s užíváním chlorinu, fosgenu nebo jiných plynů, činičích neschopným k boji, bude užíváno od prvního okamžiku na všech stranách bez jakéhokoliv slitování. Rovněž je naprosto jisté, že těchto ničivých prostředků bude užíváno s větší přesností než se jich užívalo dosud a že jejich ničivé účinky budou daleko strašnější.

Z toho plyne, že naše relativně primitivní obranné prostředky, kterých se užívalo za světové války, budou málo prospěšné proti novým a vědecktějším metodám dneška. Opravdové nebezpečí tkví v tom, aby naše úřady, které tak horlivě se snaží vychovati a zajistiti obyvatelstvo k obraně proti plynové válce, nezanedbaly některých opravdu kardinálních poučení z minulosti.

Nejlepší obrana: zůstatí doma.

Co se týče krytů proti leteckým útokům je naší povinností co nejhorlivěji od nich zrazovati, pokud to jsou různé stavby na povrchu země, sloužící k nahromadění několika set lidí. Obyvatelstvo by mělo býti informováno rozhlasem, novinami a vyhláškami, že poměrně nejbezpečnější ochrana proti leteckému útoku je zůstatí ve svém příbytku. Skutečné nebezpečí tkví pouze v tom, hromadí-li se obyvatelstvo u oken anebo na otevřených prostorách.

Domy, které jsou obydleny nedaleko nádraží, ministerství budov, plynáren nebo velkých podniků válečného průmyslu, mají býti evakuovány a jejich obyvatelé se nejlépe odstěhují na nějakou dobu ke svým přátelům. Přesvědčili jsme se, že za leteckých útoků obyvatelstvo se zájmem přihlíželo leteckým bitvám z hotelových teras a podobně: to ovšem přináší nebezpečí.

Kromě těchto podřadnějších otázek je ovšem povinností úřadů, aby hluboce uvážily, které nové problémy vzrostly tím, že dnešní letecké síly všech států neuvěřitelně vzrostly. Především je uvážiti, co se má státi s úřady a s administrativou hlavního města, nikoli snad teprve po dlouhé době, až přibřž okamžitě v té chvíli, kdy propukne válečné nepřátelství.

Vezmeme si příklad, že by vztah Velké Britanie k některé evropské mocnosti se stal tak napjatým, že by vypovězení války hrozilo v nejbližší budoucnosti. Již v několika minulých dnech byla učiněna v klidu a nenápadně všechna opa-

tření, aby lidstvo, pozemní vojsko a letecké síly byly zkombinovány k účinné spolupráci. Ministerstva v Londýně pracovala tajně pod nejvyšším tlakem. Plány jsou připraveny alespoň na papíře. Náhle je vypálena osudná rána. Co můžeme očekávati jako nejbližší důsledek? Zazijeme ještě jednou ty horečné dny plné vzrušení, které následovaly, když Big Ben odbil jedenáctou večer dne 4. srpna 1914 . . ? Nezažijeme něco jiného?

Jak bude vypadati počátek příští války.

Za světové války trvalo skoro tři týdny, než britská armáda se dostala do prvního vážného utkání s nepřítelem. A minulo devět měsíců, než letec Linnar podnikl svůj první senační let nad Londýnem. Toto mezidobí poskytlo dostatečně volného času k oddechu, v němž úřady britského hlavního města měly možnost bez překážky organisovati a uvésti v život své projekty.

Ale dnes již toto „mezidobí“ v praxi přestalo úplně existovati. Dojde-li k jakékoli budoucí válce s některou evropskou mocností, stane se Londýn nezbytně prvním bojištěm již za několik hodin po vypuknutí nepřátelství.

Důvodem takového spěchu je, že v kritických chvílích mobilisace jsou pro nepřítele daleko důležitější střediska ústředních ministerstev, jež fakticky jsou srdcem i nervovým střediskem válečného stroje, který se ještě zcela nerozběhl. Později již pozbudou tato střediska své důležitosti, neboť iniciativa se rozběhne na jednotlivá podřízená místa a projeví se decentralisace. Bude tedy první snahou nepřítele zničiti tyto budovy se vším, co obsahují, dříve, než z této válečné kukly se vylíhne válečný motýl.

Je třeba počítati s tím, že bude jen velice krátký čas k varování obyvatelstva. Je po praktické stránce jisto, že dálková bombardovací eskadra, poslaná v příští válce proti Londýnu, uletí za hodinu nejméně 250 mil: je pravděpodobno, že její rychlost bude ještě větší. To znamená, že nepřátelský letecký útvar, spatřený v 11 hodin dopoledne na anglickém pobřeží, dostihne, nebude-li zadržen a zahnán, londýnských předměstí v 11 hodin 12 minut. Nad středem Londýna bude o minutu později. Ani výstraha, zasláná z Callais nebo z Boulogne, by nedošla dříve než 20 minut před vlastním utkáním.

Ve srovnání s touto výkonností, byly bombardovací oddíly za světové války obdařeny jen nepatrnou rychlostí a ponechávaly dosti času k varování obyvatelstva. Tak na příklad letec W e n k e, jenž dostihl Leytonu v 10 hodin 34 minut večer dne 17. srpna 1915, byl spatřen na anglickém pobřeží již v 8 hodin 56 minut. Letec W o b e s e r dne 7. září 1915 byl signalisován již v 10 hodin 50 minut a dostihl Millwallu teprve krátce před půlnocí. Na M a t h y h o se střílelo večer poté z pobřeží u Norfolkku v 7 hodin 45 minut večer, svou první pumu shodil v Hendonu teprve v 10 hodin 40 minut večer. Nálety v příští válce nebudou bohužel tak líknivé.

Žádné historické památky nebude ušetřeno.

Není nebezpečnější iluze, než očekávati, že některé závažné historické budovy, jako třeba Westminster, jež za světové války vyšly bez jakékoliv pohromy, budou zachovány i ve válce příští. Za leteckého útoku moderního bombardovacího oddílu, provedeného v denním světle, se neudrží žádná budova, kterou si nepřítel vybral za cíl.

Je sice pravda, že bombardovací letadla v příští válce přepadnou Londýn z daleko větší výšky a že úchytky i při sebe-přesněji namířených shozených bombách se s výškou letadla zvyšují. Přesto však cílů, na nichž nepříteli bude nejvíce záležeti, bude nejrozmanitějšími taktikami určitě dosaženo. Mo-

derní zkušeni piloti, ozbrojeni vysoce výbušnými pumami za potřebného kalibru, zničí ministerstvo války, ministerstvo loďstva i jakoukoli jinou vládní budovu s naprostou jistotou. Tento hrdinský kousek si sice vyžádá životů veliké části letců, ale bude ho dosaženo.

Kromě toho není dnes již naprosto zapotřebí, aby budova byla zasažena přímým zásahem. Pokusy konané v Americe i jinde ukázaly, že moderní demolisační bomby mají ničící účinek v kruhu daleko větším, než to bylo vyzkoušeno při bombardování Londýna za světové války. Pro technicky neškoleného čtenáře přinesu příklad z března roku 1918. Tehdy puma, vážící 1000 kg, byla vržena německým letcem do londýnské ulice Warrington Crescent. Při tom čtyři domy ležící přesně v místě exploze, jakož i jeden dům protější, byly naprosto zničeny. Dvacet domů v okolí bylo vážně poškozeno. Devadesát dalších domů, bylo lehce poškozeno, byla rozbíjena okna, roztrženo zdivo a podobně.

Srovnejme s tímto účinkem pumy ze světové války zkoumáním majora Wm. C. Shermana od armády Spojených států, pilota, instruktora letecké taktiky a vojenského znalce americké delegace na mírové konferenci, jenž publikoval knihu o vzdušné válce s titulem „Air Warfare“. V ní sestavil tuto tabulku o účinnosti pum různých kalibrů:

Váha pumy v kg	Průměr kráteru v m	Hloubka kráteru v m	Průměr nebezpeč. pásma v m
50	4	2	70
150	7	2	100
300	8	2.30	130
550	10	2.30	200
1000	12	4.50	400
2000	22	5.30	800

Prostudujeme-li tuto tabulku, je z ní patrné, že při použití moderní pumy vážící 2500 kg sahá destruktivní pásma do průměru půl míle. Z tohoto poučení musíme vyvodit logické důsledky. Poněvadž vzdálenost mezi rohem londýnské Bridge Street, Westminsterem a mezi Trafalgar Square není větší, než půl míle, je si možno učiniti představu o tom, co by zbylo z celých londýnských správních úřadů, kdyby pouze dvě takové pumy dopadly do ulice parlamentu.

Válka z palnými pumami.

Z toho plyne, jak velké nebezpečí hrozí obraně města, jestliže hlavní ministerstva, potřebná k vedení války, jakož i zákonodárné sbory nebudou okamžitě přestěhovány na tajné a předem určené místo schůzky. Tento úkol je velice tvrdým oříškem pro úřady, pověřené obranou hlavního města. Stín oněch krátkých dvaceti minut leží nad všemi našimi plány a přípravami příští války.

Všimněme si ještě jiných nebezpečí. Pokusy Němců v letech 1915 až 1917 zapáliti hlavní města s letadel selhaly ze tří důvodů: předně zápalné prostředky válečné nebyly ještě příliš zdokonaleny. Za druhé velký počet jich dopadl v temnu na místa, kde se nedalo nic zapáliti. A konečně ve velice vzácných případech, kdy hrozilo skutečné vypuknutí velkých požárů, bylo v tom zabráněno skvěle fungující londýnskou službou. Nesmíme však zapomenouti, že v oněch dobách byla bezpečnost obyvatelstva po této stránce relativně velká.

Je tomu také dnes? To je velice pochybné, a myslím, že je naší povinností objasniti nejširším vrstvám obyvatelstva, proč jeho bezpečnost po této stránce se stále zmenšuje.

Představme si, že válka, o níž jsme prve mluvili, trvá již několik týdnů. Velké národní úsilí se dostalo do pohybu, jako gigantický otáčející se stroj. Všechny továrny celého státu pracují pod vysokým tlakem. Nejen celá Anglie, nýbrž

i všechna velká města a muniční střediska nepřítele jsou plna horečné činnosti. Neustále roste úsilí uvésti obyvatelstvo do bojujících států navzájem v kruhu, zabrániti úsilí vyzbrojiti se a zmařiti každou produkci u jejího pramene. Neuplyne jediná noc bez ustavičného nebezpečí přepadení.

V podobné kampani, jež bude vedena bezohledným, mocným a neúnavným nepřítelem, bude užíváno obrovského množství poměrně malých zápalných pum, velice vysoké tepelné kapacity, které dosud při žádném z dosavadních válečných útoků nebyly vyzkoušeny. Za světové války bylo nejvíce zápalných pum vrženo na Londýn 6. prosince 1917, kdy jich bylo shozeno celkem 258. Útok byl namířen na velikou prostorou různých londýnských čtvrtí v rozsahu 38 čtverečních mil. Na jednu čtverečnou míli připadlo sedm zápalných pum. Moderní soustava bombardování s obrovských výší může tento počet shozených pum zčtyřnásobiti. Tím jsou pomocné akce nesmírně ztíženy. Je třeba počítati, že na jednu čtverečnou míli může při jediném útoku býti shozeno 30 až 40 zápalných pum.

Útočník blokuje části hlavního města.

Uhašení vzniklých požárů je pouze jednou složkou nesmírně obtížného problému obrany. Ke všemu odhodlaný a bezohledný nepřítel bude patrně kombinovati shazování zápalných pum s pumami rozptylujícími chlorin, fosgen nebo slzný plyn. Tyto plyny nejsou sice persistentní, ale za klidného počasí mohou viseti nad ohroženým územím dosti dlouhou dobu. Úkol hasících oddílů, které budou nuceny se pohybovati v naprosto nedýchatelné atmosféře, bude nesmírně ztížen, poněvadž kromě hašení bude úkolem také chrániti každého plynovou maskou. Poněvadž londýnské obyvatelstvo má hustotu 37.000 osob na jednu čtverečnou míli, musíme předpokládati, že jen velice nepatrné procento těchto obyvatel bude přiměřeně chráněno proti plynovým útokům.

Tím však možnosti nepřátelského útoku nejsou ještě vyčerpány. Musíme počítati s tím, že nepřítel se bude snažiti soustavně blokovati všechny hlavní třídy, vedoucí k pásmu města, v němž byly založeny požáry.

Každému, kdo se zabýval topografií Londýna nebo kteréhokoliv jiného historického hlavního města v Evropě, ví dobře, že právě ta důležitá střediska, na něž patrně budou podnikány nejpravděpodobněji útoky, jsou nejtěžší přístupná. Útok, podniknutý na moderní centrum, jako je třeba okolí Piccadilly Circus, nebo Trafalgar Square, není tak nebezpečný, poněvadž tato místa jsou přístupna snadno ze všech stran. Je-li jedna dopravní linka zatarasena, je přístup možný odjinud. Hasičské oddíly, přicházející z různých částí Londýna, mohou tu bez jakékoli ztráty času okamžitě spolupracovati.

Co pomáhá obraně: řeka a podzemní dráha.

Nepřítel však pravděpodobně podnikne útok na labyrint úzkých uliček obchodního střediska města, nebo na přístavní čtvrti. Tyto čtvrti jsou přístupny jen jedinou průběžní třídou. Bude-li tato zasažena několika těžkými pumami, budou způsobeny v dopravě obrovské obtíže. Shrneme-li všechny tyto poznatky, vidíme, že nebezpečí útoku požárními pumami je opravdu veliké, že bezpečí obyvatelstva skoro úplně zmizelo a všechny složky tu pracují ve prospěch nepřítele.

Na štěstí Londýn, podobně jako některá jiná evropská velkoměsta, má některé znaky, které jsou k jeho prospěchu. Především je to Temže, která podobně jako řeka v jiných velkoměstech protéká středem města. Po řece je možno se dostat dnes většinou zanedbávanou dopravní linkou s jedné strany města na druhou. Je třeba míti k dispozici oddíly rychlých motorových

oddílů, určených hlavně k dopravě personálu a hasičských oddílů. Za druhé je v případě války obrovským pomocným prostředkem síť podzemních dráh. Tato neviditelná síť, sahající do vůbec všech částí Londýna, může přivést pomocné oddíly až přímo k srdci napadené části města a přímo do středu požáru, když všechny ostatní přístupy jsou zataraseny. Podzemní dráha je s to v daným způsobem ochránit Londýn proti nejzohoubnější zkušenosti z historie. Odborníci musí rozhodnouti, jak dalece bude možno využití tohoto všudypřítomného systému tunelů podzemní dráhy nejen v dopravě mužstva, nýbrž i v dopravě pomocného materiálu. Za třetí přispívají obraně Londýna dva tunely zbudované pod Temží a dnes používané většinou jen k dopravě zboží.

Tím se dostáváme ještě k jednomu nesmírně naléhavému problému: co se stane s pouliční dopravou ve chvíli řady soustavných leteckých útoků. Zde nám žádné zkušenosti ze světové války nepomohou, poněvadž doprava od světové války nesmírně vzrostla. Nebezpečí spočívá v tom, že množstvím vozidel budou ulice úplně zataraseny, takže doprava potřebných obranných a záchraných oddílů bude znemožněna.

Problém velkoměstské dopravy při útoku.

Představte si, že jednoho dne v 11 hodin dopoledne se objeví nad hlavním městem oddíl padesáti bombardovacích letadel, z nichž, řekněme, patnáct nebo dvacet se úspěšně probilo řadami obránců. Rozpoutá se na několik málo minut za strašného řevu bitva nad velkoměstem. Bombardovací a stíhací letadla řvou nad ulicemi, bojují navzájem na život a na smrt jednak ve vysokých výškách, jednak přímo nad střechami domů. Tu a tam spadne ve spirále některý zasažený stroj do ulic. Do temných výbuchů explodujících pum zaznívá rachot strojních pušek a vzdálený zvuk protiletadlové střelby. Rychle tento zmatek s oblohy zmizí, poslední bombardovací letadlo je zahnáno a na obloze je opět klid.

Na zemi však to vypadá docela jinak. Na rozdíl od leteckých útoků za světové války budou se dít příští bombardovací útoky podle přesného plánu a po předchozí přípravě, podobně jako se dějí útoky dělostřelectva. Zjistíme, že dopadnuvšími pumami nejtěžšího kalibru a vysoce výbušných typů byly zasaženy především body města, na nichž je život ochromen nejnejpříjemnějším způsobem. Budou to neživější střediska dopravní, a pět nebo šest strategických bodů, představených přístupů do obchodního středu města. Tu a tam se zřítíla velká budova a zatarasila úplně průjezd ulic. Doprava po mostech je fakticky úplně přerušena. Jen tenká linka vozů může opatrně projíždět úzkými uličkami, které zůstaly uchráněny.

Náhle se ozve lomoz znovu. Letadla se vracejí, tentokrát ve veliké výši a v ještě silnějším počtu. Tentokrát útočí na hlavní město na značně od sebe vzdálených místech. Přivázejí obrovský počet malých zápalných pum, které svrhnou nad požárním pásmem. V této čtvrti je zmatek k nepopsání. Tisíce pum sem dopadají v nejkratších intervalech, některé na střechách domů chvíli nepozorovány, jiné padly do ulic, vrhají oheň do obchodů, zapalují auta a vozy na ulicích. Tam, kde několik těchto pum dopadlo těsně vedle sebe, je vytvořen takový žár, proti němuž každý hasičský oddíl je bezbranný. Stejně obtížno, jako dostat se z této požárem zasažené čtvrti ven, je i dostat se k ní. Ještě mnoho hodin poté, co protiletecká obrana zahnala nepřátelská letadla, bojuje se tu proti nejneodpovědnějšímu nepříteli, proti ohni.

S čím musíme určitě počítati.

To všechno nelíčím, abych podal fantastický obraz v efektních a kontrastních barvách. To všechno je chlad-

ným a vědecky odhadnutým vykalkulováním problému obrany města proti příštímu leteckému útoku.

Pokud se týče užití plynů při těchto útocích, nesmíme býti o jejich účinnosti příliš optimističtí. Nedá se očekávat, že by lidská povaha v době míru byla tak disciplinovaná, že by byl včas opatřen dostatečný počet respirátorů a vhodných plynových masek. A v okamžiku vypuknutí války bude na to již pozdě. To, co se zanedbalo v dlouhých měsících, nedá se nahraditi za dvacet minut. Kalkulujeme-li chladně, dospějeme k poznání, že ne víc než 10% obyvatelstva bude v okamžiku nepřátelského leteckého útoku ozbrojeno potřebnými prostředky proti plynovým útokům. Zbývajících 90% obyvatelstva zůstává vydáno všanc náhodě.

Musíme počítati s tím, že mnoho nenahraditelných staveb a věcí z našeho národního dědictví bude buď těžce poškozeno nebo úplně zničeno. Nic, co vytvořilo umění, nebude imunním.

Je na čase, abychom odpovědnost položili na ta ramena, na něž patří: totiž na svá ramena. Jak bude vypadati budoucnost naše i těch, kteří přijdou po nás, je otázkou individuální odpovědnosti každého z nás. Starejme se o to, aby budoucnost o nás neřekla, že jsme sice ve své době dosáhli velkolepých úspěchů, že však ve svém srdci jsme zůstali fušery a barbary.

dopisy

Neklid v Národním divadle

I.

Vážený pane redaktore!

„Bylo by záhodno,“ napsal Vám nedávno Jaroslav Kvapil, „aby moji přátelé, Otokar Fischer a Václav Talich, sami Vašemu čtenářstvu pověděli, zda a jak jsem je v jejich divadelní činnosti kdy tížil nebo tížím; doufám, že nám to povědí.“

Nepověděl jsem, a tím byla, jak se mi zdálo, dána jasná odpověď: Netížil — a netíží. Ale když v poslední „Přítomnosti“ Václav Talich odpovídá tiskem, nerad bych, aby mé mlčení bylo vykládáno nesprávně. Tedy: zdali a jak mne Jaroslav Kvapil v mé divadelní činnosti „kdy tížil“? Netížil mne ani před válkou, když jsem si jakožto dramaturg, úředně jemu podřízený, troufal jíti svými vlastními cestami. Jak by mne tedy tížil dnes, kdy jsem se stal nástupcem v jeho odpovědné funkci? Je arci mezi mým někdejší a nynějším vztahem k Jaroslavu Kvapilovi podstatný rozdíl: jednak nás v leccem umělecky vespolek oddálilo údobí divadla Hilarova; jednak nás lidsky sblížil kvapilovský květen 1917, na nějž nikdy nezapomenu.

Srdečně Vám, pane redaktore, tiskne ruku Váš upřímně pozdravující
O. Fischer.

II.

Ctěné redakci časopisu „Přítomnost“.

Žádám Vás zdvořile o uveřejnění odpovědi na Váš článek uveřejněný v časopise „Přítomnost“ pod nadpisem „Neklid v Národním divadle“, jehož obsahem se cítím dotčen. V odstavci šestém tvrdíte toto:

„Leckdy se může stát omyl, ale v celku nutno říci do řad hereckých, že v Národním divadle jako jinde je rozdíl v lidech a že na Zdeňka Štěpánka nebo na Václava Vydru vždycky se bude asi choditi s velkými rolemi, méně se s nimi už půjde na p. Rogoze nebo p. Kolára“.

Nechci vyjmenovati celý repertoar, ve kterém jsem účinkoval na scéně Národního divadla v Praze. Dovoluji si váženě

redakci připomenouti jen to, že není tomu tak dlouho, kdy jsem vytvořil na této scéně titulní roli v Shakespearově dramatu „Hamlet“ a to s naprostým úspěchem, o kterém svědčí nejlépe kritiky povolaných činitelů — odborných kritiků. Poukazují dále k tomu, že jsem na této scéně vytvořil postavu „Idiota“ a právě v posledních dnech mne došlo pozvání Národního divadla v Záhřebě, abych tam v této roli hostoval.

Mohu-li se vykázati, že jsem vytvořil úspěšně tak svízelné a stěžejní postavy, jakými jsou „Hamlet“ a „Idiot“, jsem zajisté oprávněn, prohlásiti zmínku o mé osobě ve Vašem článku za naprosto neopodstatněnou a neodůvodněnou kritiku, proti které se musím co nejrozhodněji ohraditi.

Doufám, že dopřejete tomuto věcnému prohlášení patričního místa ve Vašem časopise a znamenám v dokonalé účtě

Z. Rogoz.

Pomáhá vláda automobilismu?

Vážená redakce,

pod tímto nadpisem byla v č. 12 „Přítomnosti“ otištěna glosa o pomoci motorismu. Autor glosy, navazující na jakýsi dopis z jednoho pražského listu, připojil k němu několik, jak sám píše, „skutečností“. Skutečnosti autorem uváděné však nejsou v několika směrech správné.

Možno mít různý názor o tom, zda první etapa jednání o pomoci motorismu v národohospodářském oddělení presidia ministerské rady skončila úspěšně či nikoliv. Neúspěšnost hlásají zejména ti, kteří stáli mimo jednání a neznají velké obtíže, které bylo nutno mezi resorty překonat. Jednu důležitou skutečnost však pisatel glosy zapomněl uvést: dne 12. června 1936 bylo publikováno vl. nař. č. 165 Sb. z. a n., které bylo výsledkem obtížného dohadování, a již od července se značně zvýšil přírůstek nových automobilů osobních i nákladních. Nových osobních automobilů bylo prodáno podle údajů Státního úřadu statistického od července do prosince roku 1936: 5167, kdežto v r. 1935 ve stejných měsících jen 3625. Vzrostl tudíž odbyt nových osobních automobilů po vydání zmíněného vládního nařízení o 1542 vozů, t. j. o 42.8%. Před vydáním nařízení, t. j. za měsíc leden až červen, činil odbyt nových vozů osobních v r. 1936: 4890, v r. 1935: 4811. Zvýšení se tudíž rovnalo za stejně dlouhou dobu jen 79 vozům, t. j. 1.6%. Podobně u vozů nákladních byl odbyt v r. 1936 před vydáním nařízení výší 420 nových vozů intenzivnější asi o 34%, kdežto v druhé polovině roku stoupl výší 582 vozů na 43.5%. V lednu a únoru 1937 přírůstky trvají jak proti loňsku, tak proti předloňsku. Taková tedy byla situace v polovině a na konci roku 1936.

V citovaném vládním nařízení byly formulovány daňové úlevy, které poskytlo ministerstvo financí, současně však bylo jednáno se zástupci automobilového průmyslu a s pojišťovnami. S domácím automobilovým průmyslem bylo závazně sjednáno, že

1. sleví ode dne vyhlášení zmíněného vládního nařízení na dobu jeho účinnosti katalogové ceny jím vyráběných osobních

a nákladních automobilů (včetně automobilů dodávkových a autobusů) a jejich chasis, a to u osobních a dodávkových automobilů o obsahu válců 0.7—1.2 litrů včetně o 3%, o obsahu válců od 1.2—2 litrů o 5%, o obsahu nad 2 litry o 6%. U nákladních automobilů a autobusů a jejich chasis o únosnosti do 1.5 litrů včetně o 3%, od 1.5 do 3 litrů o 4%, nad 3 litry o 6%.

2. rozšíří záruční lhůtu u prodáváných motorových vozidel (včetně chasis) s dosavadních šesti měsíců na devět měsíců ode dne převzetí vozidla.

V rámci shora uvedené akce dosáhlo dále ministerstvo vnitra, že pojišťovny se uvolily uvést v platnost nové snížení sazeb pojistných premii u nových pojištění, a dobrovolně upravily u smluv dříve sjednaných původní premii na nižší úroveň.

Není tedy správné tvrzení pisatele glosy o tom, že jen stát přinesl rozvoji motorismu finanční oběti. Podařilo se mimo to rozšířit mez rayonů závodové dopravy na 50 km, čímž stoupla soutěžní schopnost nákladních aut vůči železnici. Bylo by dobře, kdyby pisatelé článků věnovali alespoň část své jistě dobře míněné energie a snahy pro pomoc motorismu, studiu rozborů ceny benzínu a lihobenzinové směsi. Při věcném postupu přišli by pravděpodobně dnes k názoru, že vzhledem k četným složkám na ceně směsi účastněným jest její snížení otázkou neobyčejně komplikovanou, zejména v době, kdy některé z těchto složek musejí přinášeti nové zvýšené oběti ve prospěch státní pokladny, aby tato měla alespoň částečnou úhradu pro zvýšené nároky na ni kladené. Mimo to problém ceny benzínu je po devalvaci jiný než před ní. Také značně vzestupná tendence na světových trzích surovin je novou okolností, ježto ceny benzínu i ve zlatě stouply.

Pan předseda vlády prohlásil v úvodu ankety „Českého slova“ ze dne 26. I. 1936, že příkazem chvíle jest, aby se sešli u společného stolu jak zástupci finanční správy, zástupci pojišťoven, tak i zástupci automobilové výroby, aby společným úsilím jejich a jiných ještě činitelů se v nejbližší době podařil cíl: „zvýšený odbyt a zvýšená výroba motorových vozidel v r. 1936 i v letech budoucích“.

To je slib, který byl splněn, jak ukazují shora uvedená data o odbytu motorových vozidel. Není tudíž třeba, aby „půl milionu občanů se dívalo na sliby vlády s nedůvěrou“, tím spíše, že v nejbližší době bude dle spolehlivých zpráv přesně podle programu přistoupeno k druhé etapě pomoci motorismu.

Tento přípis nemá být plaidoyerem nějakých vládních akcí, nýbrž jediným jeho účelem jest uvést na pravou míru některá tvrzení autora glosy „Sliby se mají plnit“. Čtenářstvo „Přítomnosti“ si zaslouží přesnější informace.

Děkuji za otištění těchto poznámek a znamenám v dokonalé účtě

Dr. Miloš Stádník.

Štěstí potkává lidi v životě, v obchodě i povolání - nejvíce však štěstí potkalo hráče třídní loterie. Přes 1.300.000.000 Kč bylo jim státní pokladnou beze srážky vyplaceno

2

TISÍCE KRÁSNÝCH PŘEDMĚTŮ - KAREL KELLNER V PRAZE
TISÍCE KRÁSNÝCH DÁRKŮ!

zřídil na Václavském náměstí č. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali, nové vzorné papírnickví, které je svou vnější i vnitřní úpravou, neméně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá zlatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.